

Personu ar invaliditāti reālās tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās

Informatīvs ziņojums

Ziņotājs: Krzysztof Pater

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

SOC/554
Personu ar invaliditāti reālās tiesības
balsot EP vēlēšanās

INFORMATĪVS ZIŅOJUMS

Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa

Personu ar invaliditāti reālās tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās

Ziņotājs: *Krzysztof Pater*

Juridiskais pamats	Reglamenta 31. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	06/03/2019
Pieņemts plenārsesijā	20/03/2019
Plenārsesija Nr.	542

1. Ievads

- 1.1. Šajā ziņojumā ir aprakstīts, kā pašlaik tiek īstenotas Eiropas Savienības (ES) pilsoņu ar invaliditāti tiesības balsot Eiropas Parlamenta (EP) vēlēšanās. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK), būdama ES padomdevēja struktūra, uzskata, ka, tuvojoties EP vēlēšanām, tās pienākums ir sniegt ES iestādēm, dalībvalstīm un ES pilsoņiem pilnīgu priekšstatu par to, kā šīs tiesības faktiski tiek īstenotas. EESK pauž cerību, ka nākamajās vēlēšanās 2024. gadā nevienam ES pilsonim invaliditātes dēļ netiks liegtas viņa tiesības balsot.
- 1.2. Šajā ziņojumā iekļautos datus sniedza vairāki simti cilvēku, kas pārstāv ievērojamu skaitu iestāžu un organizāciju no 27 dalībvalstīm (**izņemot Apvienoto Karalisti, jo 2019. gada 29. martā — pirms 2019. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām — tā izstāsies no ES**), — galvenokārt dalībvalstu publiskās iestādes, kas ir atbildīgas par vēlēšanu procesu, un organizācijas, kas pārstāv personas ar invaliditāti vai sniedz tām atbalstu —, kā arī locekļi no Eiropas Parlamenta sadarbības grupas invaliditātes jautājumos un pārstāvji no Eiropas Invaliditātes foruma.
- 1.3. Galvenās ziņojuma sadaļas veido īsa sākotnējā juridiskā analīze, kurā aplūkoti galvenie tiesību akti, kas personām ar invaliditāti nodrošina tiesības balsot (reālajā dzīvē tās bieži netiek nodrošinātas), un Eiropas Parlamenta vēlēšanu tiesiskais regulējums, kā arī iespējamie pasākumi, kurus ES līmenī varētu veikt situācijas uzlabošanai. Pēc tam ziņojumā ir aprakstīti dalībvalstu līmenī pastāvošie juridiskie šķēršļi, kas ES pilsoņiem viņu invaliditātes dēļ liedz izmantot tiesības balsot, kā arī ir sniegti daudzās valstīs pēdējos gados panāktā progresa piemēri. Turpmāk ziņojumā ir aplūkoti šķēršļi un sniegti arī vairāki paraugprakses piemēri (attiecībā uz personām ar invaliditāti), vispirms ņemot vērā visām valstīm aktuālos jautājumus: piekļuvi informācijai pirmsvēlēšanu periodā, balsošanas organizēšanu “parastajos” vēlēšanu iecirkņos, vēlēšanu zīmes un to pieejamību. Dažās nākamajās ziņojuma sadaļās ir aplūkoti nedaudzās dalībvalstīs eksistējoši risinājumi: iepriekšēja balsošana noteiktos vēlēšanu iecirkņos, balsošana pa pastu, balsošana, kas notiek, izmantojot pārvietojamas vēlēšanu urnas, balsošana uz pilnvaras pamata un elektroniskā balsošana. Noslēgumā ir aplūkoti daži aspekti, kas saistīti ar kārtību, kādā balsošanas iespējas tiek nodrošinātas cilvēkiem, kuri atrodas slimnīcās un ilgtermiņa aprūpes iestādēs, un iztirzāti jautājumi saistībā ar personu ar invaliditāti tiesībām balsot valstīs, kur balsošana ir obligāta, un ar procedūrām, kas jāievēro gadījumos, kad personas ar invaliditāti pastāvīgā dzīvesvieta atrodas dalībvalstī, kura nav šīs personas izcelsmes valsts.
- 1.4. Ziņojuma mērķis nav kritizēt kādu no ES valstīm. Gluži pretēji — ziņojuma lielāko daļu veido pozitīvi piemēri, savukārt pasākumi, kas būtu jāuzlabo vai jāmaina, lielākoties ir aplūkoti, nenorādot konkrētas valstis, kurās pastāv attiecīgās problēmas.
- 1.5. Šis ziņojums attiecas uz Eiropas Parlamenta vēlēšanās izmantotajām procedūrām, taču līdzīgi vai tādi paši risinājumi tiek izmantoti arī valstu parlamentu vēlēšanās, vietējo pašvaldību vēlēšanās un referendumos. EESK pauž cerību, ka šis ziņojums palīdzēs ES valstīm izstrādāt visaptverošus risinājumus, kas ļautu novērst juridiskos un tehniskos (organizatoriskos) šķēršļus, kuri atsevišķām personām ar invaliditāti liedz izmantot savas tiesības balsot. EESK pauž cerību, ka šo informāciju izmantos gan pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kuras cenšas novērst šķēršļus, kas personām ar invaliditāti traucē izmantot savas balsstiesības, gan publiskās

iestādes — nereti vietējā līmeņa iestādes —, kas var veikt daudzus praktiskus pasākumus, kuriem nav nepieciešama valsts likumu grozīšana.

2. Secinājumi

- 2.1. Katrā no 27 ES dalībvalstīm pastāv tiesību akti vai organizatoriski pasākumi, kas atsevišķiem vēlētājiem ar invaliditāti liedz piedalīties EP vēlēšanās.
 - 2.1.1. Valsts noteikumu dēļ aptuveni 800 000 ES pilsoņiem no 16 dalībvalstīm ir liegtas tiesības piedalīties EP vēlēšanās savas invaliditātes vai garīgās veselības problēmu dēļ. Šīs parādības apmēri dažādās valstīs būtiski atšķiras.
 - 2.1.2. Organizatoriskās kārtības (tehnisku šķēršļu) dēļ miljoniem ES pilsoņu nav iespēju balsot, jo nav ņemtas vērā viņu vajadzības, kuras izriet no invaliditātes.
 - 2.1.3. Galvenā balsošanas vieta ir vēlēšanu iecirknis. Lai gan personām ar invaliditāti tiek nodrošināta iespēja balsot alternatīvos, viņiem ērtākos veidos, daudzi no viņiem tomēr vēlas balsot vēlēšanu iecirknī, uzskatot to par vislabāko pilsoniskās līdzdalības veidu. Tas var nebūt iespējams 12 valstīs, jo šo valstu tiesību akti neparedz iespēju mainīt pēc dzīvesvietas principa noteikto vēlēšanu iecirkni uz citu iecirkni, kurš ir labāk piemērots attiecīgajam invaliditātes veidam. Citās valstīs dalību vēlēšanās apgrūtina vairāki vēlēšanu iecirkņos pastāvoši ierobežojumi.
 - 2.1.4. Astoņās dalībvalstīs balsošanas iespēja ir liegta visām personām, kuras nespēj nokļūt vēlēšanu iecirknī, jo nepastāv nekādi alternatīvi balsošanas veidi (balsošana pa pastu, pārvietojamu vēlēšanu urnu izmantošana vai elektroniskā balsošana). Trijās no šīm valstīm ir iespējama balsošana uz pilnvaras pamata. Taču šo risinājumu nevar uzskatīt par pienācīgu alternatīvu. Šāds risinājums faktiski neļauj vēlētājam ar invaliditāti izmantot savas balsstiesības, bet tikai norādīt kādu citu personu, kurai viņš deleģē savas balsstiesības.
 - 2.1.5. Neredzīgiem vēlētājiem 18 dalībvalstīs nav nekādu iespēju balsot patstāvīgi; viņi var tikai uzticēt savam pavadonim nobalsot viņu vārdā.
 - 2.1.6. Vēl viens faktors, kas neļauj cilvēkiem balsot patstāvīgi vai attur viņus no patstāvīgas balsošanas, ir konkrēti noteikumi un organizatoriski pasākumi — dažādiem invaliditātes veidiem pielāgotas informācijas trūkums, mobilitāti ierobežojoši šķēršļi vēlēšanu iecirknī un apgrūtinošas administratīvās procedūras —, kas reglamentē to, kā vēlētāji var izmantot savas tiesības balsot pienācīgi pielāgotā veidā.
- 2.2. Ja tiktu ieviesti paraugprakses piemēri no visām valstīm, izveidotos ideāla sistēma, kurā ikviens ES pilsonis ar invaliditāti varētu ne vien pilnībā izmantot iespēju balsot, bet arī izvēlēties sev visērtāko balsošanas veidu.
- 2.3. Pašreizējie ES tiesību akti jau palīdz risināt virkni problēmu saistībā ar EP vēlēšanām. Tādēļ nepastāv nekādi formāli šķēršļi, kas liegtu šajos tiesību aktos iekļaut arī garantijas attiecībā uz balsošanas iespējām personām ar invaliditāti. Taču jebkurā gadījumā ir skaidrs, ka ir vajadzīga oficiāla EP likumdošanas iniciatīva, kura pēc tam jāapstiprina visām dalībvalstīm.

3. Galvenais starptautiskais tiesiskais un politiskais regulējums, kas attiecas uz personu ar invaliditāti balsstiesībām

3.1. Apvienoto Nāciju Organizācijas tiesību akti

3.1.1. ANO Ģenerālā Asambleja 1948. gada 10. decembrī pieņēma Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju. Tās 21. pantā ir noteikts, ka “katram cilvēkam ir tiesības piedalīties savas valsts pārvaldē tieši vai ar brīvi izraudzītu pārstāvju starpniecību”.

3.1.2. ANO Ģenerālās Asamblejas 1966. gada 16. decembrī pieņemtā Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. pantā ir noteikts, ka “katram pilsonim, neraugoties ne uz kādām 2. pantā minētajām atšķirībām un bez nepamatotiem ierobežojumiem, jābūt tiesībām un iespējai: (...) b) balsot (...) īstās periodiskās vēlēšanās”.

3.1.3. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (*UNCRPD*), kas tika pieņemta 2006. gadā un stājās spēkā 2008. gada 3. maijā¹, pašlaik ir vissvarīgākais ANO tiesību akts, kas attiecas uz personām ar invaliditāti.

3.1.3.1 *UNCRPD* 29. pantā² ir skaidri noteikts, ka konvencijas dalībvalstīm ir pienākums “nodrošināt, ka personas ar invaliditāti tieši vai ar brīvi izvēlētu pārstāvju starpniecību var efektīvi un pilnvērtīgi piedalīties politiskajā un sabiedriskajā dzīvē vienlīdzīgi ar citiem, tostarp tiesības un iespējas (...) balsot”, un ir izklāstīta virkne pasākumu, kas ļauj to īstenot, cita starpā:

- “nodrošinot, ka balsošanas procedūras, objekti un materiāli ir atbilstoši, pieejami un viegli saprotami un lietojami”;
- “aizsargājot personu ar invaliditāti tiesības balsot aizklātās vēlēšanās (...) bez iebiedēšanas”;
- “ļaujot balsošanas procesā saņemt palīdzību no kādas citas personas, ko persona ar invaliditāti izvēlējusies”.

3.1.3.2 *UNCRPD* 29. pants jāaplūko kopā ar 9. pantu (Pieejamība), kurā noteikts, ka sabiedrības izmantotajām “ēkām, ceļiem, transportam un citiem iekštelpu un āra objektiem” ir jābūt pieejamiem. 29. pants jāaplūko arī kopā ar 12. pantu (Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana)³, kurā ir atzīts, ka “personām ar invaliditāti visur ir tiesības uz viņu tiesībspējas atzīšanu” un ka “personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem ir rīcībspēja visās dzīves jomās”.

3.1.3.3 Personu ar invaliditāti tiesību komiteja⁴ savā Vispārējā komentārā par 9. pantu norādīja, ka personas ar invaliditāti nevarēs īstenot savas 29. pantā garantētās tiesības, “ja konvencijas dalībvalstis nespēs nodrošināt, ka balsošanas procedūras, objekti un materiāli ir atbilstoši, pieejami un viegli saprotami (...). Ja tas netiek nodrošināts, personām ar invaliditāti ir liegta

¹ Eiropas Savienība un visas tās dalībvalstis ir ratificējušas Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām.

² Malta izteica iebildumus attiecībā uz 29. pantu.

³ Igaunija, Francija un Nīderlande iesniedza paziņojumus, savukārt Polija izteica iebildumus attiecībā uz 12. pantu.

⁴ Neatkarīgu ekspertu struktūra, kas uzrauga konvencijas īstenošanu tās dalībvalstīs. Viens no tās pienākumiem ir publicēt vispārējus komentārus par *UNCRPD* pantiem, kuriem nepieciešama papildu interpretācija.

viņu tiesības vienlīdzīgā veidā piedalīties politiskajā procesā”. Vispārējā komentārā par 12. pantu komiteja uzsvēra, ka, “lai pilnībā īstenotu vienlīdzīgu tiesībspējas un rīcībspējas atzīšanu visās dzīves jomās, ir svarīgi atzīt personu ar invaliditāti tiesībspēju un rīcībspēju sabiedriskajā un politiskajā dzīvē (29. pants). Tas nozīmē, ka personas spēja pieņemt lēmumu nedrīkst kalpot par pamatu tam, lai personām ar invaliditāti liegtu iespēju izmantot viņu politiskās tiesības, tostarp tiesības balsot”.

3.2. Eiropas Savienības tiesību akti

3.2.1. Līguma par Eiropas Savienības darbību 20. panta 2. punkta b) apakšpunktā ir skaidri noteikts, ka “Savienības pilsoņiem (..) cita starpā ir: (..) b) tiesības balsot (..) Eiropas Parlamenta vēlēšanās (..) savas dzīvesvietas dalībvalstī ar tādiem pašiem nosacījumiem kā attiecīgās valsts pilsoņiem”.

3.2.2. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 39. pantā ir apstiprinātas visu ES pilsoņu tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Hartas 21. panta 1. punktā ir apliecināts, ka ir “aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija (..) invaliditātes (..) dēļ”. 26. pants nosaka, ka “Savienība atzīst un ievēro invalīdu tiesības izmantot pasākumus, kas paredzēti, lai nodrošinātu viņu neatkarību, sociālo un profesionālo integrāciju un dalību sabiedrības dzīvē”.

3.3. Citi svarīgi tiesību akti un politikas akti

3.3.1. Eiropas Sociālās hartas (pārskatīta redakcija)⁵ 15. pantā personām ar invaliditāti skaidri ir garantētas viņu “tiesības uz neatkarību, sociālo integrāciju un dalību sabiedriskajā dzīvē”.

3.3.2. Venēcijas komisijas pārskatītajā Skaidrojošajā deklarācijā, kas pievienota Labas prakses kodeksam vēlēšanu jautājumos, par personu ar invaliditāti līdzdalību vēlēšanās⁶ ir norādīts, ka “cilvēkiem ar invaliditāti jābūt (..) iespējām izmantot savas tiesības balsot (..) vienlīdzīgi ar citiem pilsoņiem”, un Labas prakses kodeksā vēlēšanu jautājumos⁷ ir atzīmēts, ka “var paredzēt nosacījumus, kas ļauj atņemt indivīdiem viņu tiesības balsot”, ja šādas rīcības pamatā ir šo personu garīgā veselība un nosacījumi, kas attiecībā uz šīm personām izvirzīti ar atsevišķu tiesas lēmumu.

3.3.3. Eiropas Padomes Ministru komitejas 2011. gada 16. novembrī pieņemtajā Ieteikumā⁸ atkārtoti ir apstiprināts, ka visām personām ar invaliditāti ir tiesības piedalīties politiskajā un sabiedriskajā dzīvē vienlīdzīgi ar citiem. Tajā ir arī uzsvērts, ka balsošanas zīmēm un objektiem balsošanas laikā jābūt viegli pieejamiem.

⁵ To ratificējušas 19 ES dalībvalstis.

⁶ Pieņēmusi Demokrātisku vēlēšanu padome savā 39. sanāksmē (Venēcijā 2011. gada 15. decembrī) un Venēcijas komisija savā 89. plenārsēdē (Venēcijā 2011. gada 16. un 17. decembrī).

⁷ Pieņēmusi Venēcijas komisija savā 52. plenārsēdē (Venēcijā 2002. gada 18. un 19. oktobrī).

⁸ [CM/Rec\(2011\)14](#).

3.3.4. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā nav paredzētas tiesības balsot, taču Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir nospriedusi, ka 3. pants Protokolā Nr. 1 garantē indivīda tiesības, tostarp tiesības balsot, un ka šo tiesību liegšanas gadījumā ir stingri jāizvērtē šāda pasākuma samērīgums. Spriedumā lietā “*Alajos Kiss pret Ungāriju*”⁹ Tiesa atzina, ka tiesības balsot “ir joma, kurā kopumā būtu jāatstāj plašas iespējas piemērot valsts tiesību aktus, nosakot, vai mūsdienās ir iespējams pamatot ierobežojumu noteikšanu attiecībā uz tiesībām balsot”, taču vienlaikus arī uzsvēra, ka nav pieņemams, ka “šīs plašās iespējas ietver absolūta balsošanas aizlieguma attiecināšanu uz personu, kura neatkarīgi no savām faktiskajām spējām atrodas kādas citas personas aizgādībā”, un ka gadījumā, “ja pamattiesību ierobežojums attiecas uz īpaši mazai aizsargātu sabiedrības grupu, kura iepriekš ir cietusi no ievērojamas diskriminācijas, tādu kā personas ar garīga rakstura traucējumiem, tad valsts rīcības brīvības apjoms ir ievērojami šaurāks un tai ir jānodrošina ļoti pamatoti iemesli attiecīgajam ierobežojumam”. Vēlāk Tiesa šo nostāju apstiprināja arī citās lietās.

3.4. Piezīmes

3.4.1. Ir skaidrs, ka daudzie pieņemtie tiesību akti gadiem ilgi ir nodrošinājuši ES pilsoņiem garantētas tiesības balsot.

3.4.2. Tomēr 21. gadsimtā starptautiskie un Eiropas tiesību akti par personu ar invaliditāti tiesībām balsot pakāpeniski mainās, pārejot no diezgan vispārīgiem paziņojumiem uz sīkāk izstrādātiem risinājumiem, kuros galvenā uzmanība pievērsta šādu personu balsstiesību faktiskajai īstenošanai.

3.4.3. Attiecībā uz tehniskajiem šķēršļiem, kas personām ar invaliditāti liedz iespēju balsot vēlēšanās, galvenā uzmanība tiek pievērsta dažādiem pieejamības aspektiem, tostarp vēlēšanu iecirkņu un citu balsošanas veidu pieejamībai un spējai aizpildīt vai izvēlēties vēlēšanu zīmes.

3.4.4. Attiecībā uz juridiskajiem šķēršļiem jānorāda, ka ir svarīgi mainīt attieksmi pret personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem vai garīgās veselības problēmām — lai gan šiem cilvēkiem ir pieejami dažādi aizsardzības pasākumi, viņiem tiek liegtas tiesības balsot. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos ir skaidri norādīts, ka visām valstīm, kuru tiesību sistēmas automātiski liedz tiesības balsot personām, kurām atņemta tiesībspēja un rīcībspēja, šīs sistēmas ir jāsaprot ar starptautiskajām saistībām, vismaz paredzot iespēju veikt individuālus juridiskus novērtējumus. Ir ļoti ticams, ka tuvākajos gados Personu ar invaliditāti tiesību komiteja paudīs nostāju, ka saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām nav pieņemama nekāda veida balsstiesību atņemšana.

4. Eiropas Parlamenta vēlēšanu juridiskais pamats

4.1. Vēsturiskais konteksts

4.1.1. Asamblejā, ko izveidoja saskaņā ar Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līguma (EEK līguma) 137. pantu, atbilstoši EEK līguma 138. panta 1. punktam sākotnēji darbojās delegāti,

⁹

[Spriedums Nr. 38832/06, 2010. gada 20. maijs.](#)

kas katras dalībvalsts noteiktā kārtībā tika iecelti no valstu parlamentu deputātu vidus. Taču 137. pantā bija skaidri noteikts, ka “Asambleju (..) veido pārstāvji no to valstu tautām, kuras apvienotas Kopienā”.

4.1.2. Savā pirmajā sesijā, kas norisinājās no 1958. gada 19. marta līdz 21. martam, Asambleja tika nosaukta par *Assemblée parlementaire européenne* franču valodā, *Assemblea parlamentara* itāļu valodā un, kas ir vēl būtiskāk, par *Europees Parlement* nīderlandiešu valodā un *Europäisches Parlament* vācu valodā. 1962. gada 30. martā Asambleja nolēma saskaņot savu nosaukumu dažādās oficiālajās valodās un izvēlējās *Parlement européen* franču valodā un *Parlamento europeo* itāļu valodā. Kopš tā laika plaši tiek lietots nosaukums “Eiropas Parlaments”, neraugoties uz to, ka juridiskajos dokumentos joprojām ir saglabājies nosaukums “Asambleja”.

4.1.3. Ar EEK līguma 138. panta 3. punktu tika izveidots Eiropas Parlamenta vēlēšanu noteikumu juridiskais pamats. Šajā pantā tika noteikts, ka “Asambleja izstrādā priekšlikumu tiešām vispārējām vēlēšanām saskaņā ar vienotu procedūru visās dalībvalstīs. Padome vienprātīgi pieņem attiecīgus noteikumus un iesaka dalībvalstīm tos pieņemt saskaņā ar katras valsts attiecīgajām konstitucionālajām prasībām”.

4.1.4. Ievērojot šos noteikumus, Asambleja iesniedza Padomei tiesību akta priekšlikumu, lai ieviestu tiešas vispārējas vēlēšanas, un Padome to apstiprināja, vienprātīgi pieņemot Aktu par Asamblejas pārstāvju ievēlēšanu tiešās vispārējās vēlēšanās, kas pievienots 1976. gada 20. septembra Lēmumam 76/787/EOTK, EEK, Euratom (1976. gada Vēlēšanu akts), tādējādi izveidojot juridisko pamatu pirmajām tiešajām Eiropas Parlamenta vēlēšanām, kas notika 1979. gadā.

4.2. Pašreizējie noteikumi

4.2.1. Ar 1976. gada Vēlēšanu aktu tika izveidoti noteikumi attiecībā uz Asamblejas pārstāvju ievēlēšanas procesu,

- nosakot, ka Asamblejas pārstāvjus ievēl tiešās vispārējās vēlēšanās (1. pants), kā arī nosakot no katras dalībvalsts ievēlēto pārstāvju skaitu (2. pants);
- nosakot, ka Asamblejas pārstāvju pilnvaru termiņš ir pieci gadi (3. pants);
- nosakot, ka pārstāvji balso katrs atsevišķi, personīgi un neatkarīgi (4. pants);
- nodrošinot pārstāvja pilnvaru savienojamību ar valsts parlamenta deputāta mandātu (5. pants);
- nosakot, ka pārstāvja pilnvaras nav savienojamas ar citiem valsts vai Eiropas līmeņa amatiem (6. pants);
- aizliedzot Asamblejas pārstāvju vēlēšanās balsot vairāk nekā vienu reizi (8. pants);
- nosakot vēlēšanu periodu un pirmo vēlēšanu datumu (9. un 10. pants);
- nosakot mandātu pārbaudes kārtību (11. pants);
- nosakot kārtību, kādā piecu gadu pilnvaru termiņa laikā tiek veikta brīvo vietu aizpildīšana (12. pants).

4.2.2. Ar 1976. gada Vēlēšanu aktu tika izveidoti pamatnoteikumi attiecībā uz Asamblejas pārstāvju ievēlēšanas procesu. Tajā izdevās iekļaut tikai dažus nosacījumus par vispārējām vēlēšanu tiesībām, nevis, kā noteikts 138. panta 3. punktā, “vienotu vēlēšanu procedūru visās dalībvalstīs”. 1976. gada Vēlēšanu akts ietvēra vairākus kopīgus noteikumus un principus, kurus varētu uzskatīt par tiesisku regulējumu, bet ne par vienotu procedūru.

4.2.3. Šis 1976. gada Vēlēšanu akts tika grozīts ar Padomes Lēmumu 2002/772/EK, Euratom, kurā tika iekļautas šādas būtiskas izmaiņas:

- dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt, ka Eiropas Parlamenta locekļus ievēlē atbilstīgi proporcionālas pārstāvības principam, izmantojot sarakstu sistēmu vai atsevišķu pārdalāmu balsu sistēmu, un dalībvalstis ir tiesīgas noteikt balsošanas kārtību, kuras pamatā ir atvērto sarakstu sistēma (1. panta 1. un 2. punkts);
- vēlēšanas ir brīvas un aizklātas (1. panta 3. punkts);
- dalībvalstis var brīvi izveidot vēlēšanu apgabalus Eiropas Parlamenta vēlēšanām ar nosacījumu, ka netiek ietekmēts balsošanas sistēmas proporcionalitātes princips (2. pants);
- dalībvalstis var noteikt vēlēšanu barjeru, kas nevar pārsniegt 5 % no nodotajām balsīm, un var noteikt maksimālo apjomu kandidātu kampaņas izdevumiem (2.A un 2.B pants);
- tika iekļauts jauns nosacījums, ka Eiropas Parlamenta locekļa amats nav savienojams ar valsts parlamenta locekļa amatu (6. panta 2. punkts);
- tika ieviests princips, ka vēlēšanu procedūru katrā dalībvalstī reglamentē tās valsts noteikumi ar nosacījumu, ka tie neietekmē Eiropas Parlamenta vēlēšanu proporcionalitātes principu (7. pants);
- tika ieviests aizliegums darīt zināmus atklātībai valsts balsu skaitīšanas rezultātus līdz vēlēšanu iecirkņu slēgšanai pēdējā dalībvalstī, kurā vēl notiek balsošana (9. panta 2. punkts);
- tika ieviesti skaidrāki nosacījumi par kārtību, kādā piecu gadu pilnvaru termiņa laikā tiek veikta brīvo vietu aizpildīšana (12. pants).

4.2.4. Grozījumi 1976. gada Vēlēšanu aktā tika pieņemti, pamatojoties uz Eiropas Kopienas dibināšanas līguma (konsolidēta versija, turpmāk tekstā — EK līgums) 190. panta 4. punktu (bijušais EEK līguma 138. pants), kurā ir noteikts, ka “Eiropas Parlaments izstrādā priekšlikumu par vispārējām tiesām vēlēšanām saskaņā ar vienotu procedūru visās dalībvalstīs vai saskaņā ar visām dalībvalstīm kopīgiem principiem. Saņēmusi piekrišanu no Eiropas Parlamenta, kas pieņem lēmumu ar visu savu locekļu balsu vairākumu, Padome vienprātīgi pieņem attiecīgus noteikumus un iesaka dalībvalstīm tos pieņemt saskaņā ar katras valsts konstitucionālajām prasībām”.

4.2.5. EK līguma 8.b panta 2. punktā bija noteikts: “Neskarot 138. panta 3. punktu un noteikumus, kas pieņemti tā īstenošanai, ikvienam Savienības pilsonim, kas dzīvo kādā dalībvalstī, bet nav tās pilsonis, ir tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās šajā dalībvalstī saskaņā ar tādiem pašiem nosacījumiem kā šīs valsts pilsoņiem. Šīs tiesības īsteno, ievērojot sīki izstrādātus noteikumus, kas Padomei pēc Komisijas priekšlikuma un pēc apspriedes ar Eiropas Parlamentu ar vienprātīgu lēmumu jāpieņem līdz 1993. gada 31. decembrim; šie noteikumi var paredzēt izņēmumus kādas dalībvalsts īpašu problēmu dēļ”.

4.2.6. Šī nosacījuma būtība tagad ir iekļauta Līguma par Eiropas Savienības darbību 20. panta 2. punkta b) apakšpunktā un 22. panta 1. punktā, kuros atkārtoti ir apstiprinātas migrējošo ES pilsoņu tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās savas pastāvīgās dzīvesvietas dalībvalstī saskaņā ar tādiem pašiem nosacījumiem kā šis valsts pilsoņiem.

4.2.7. Saskaņā ar EK līguma 8.b panta 2. punktu tika pieņemta Padomes Direktīva 93/109/EK¹⁰. Galvenie nosacījumi, kas tika ieviesti ar šo direktīvu, ir šādi:

- ES pilsoņiem ir tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās dalībvalstī, kas nav viņu piederības dalībvalsts, saskaņā ar tādiem pašiem nosacījumiem kā šis valsts pilsoņiem, tomēr dalībvalstīm ir iespēja noteikt, ka šādas tiesības ir tikai tiem ES vēlētajiem, kas šajā dalībvalstī dzīvojuši minimālo laikposmu, kurš nepārsniedz piecus gadus (attiecībā uz balsošanu) un desmit gadus (attiecībā uz kandidēšanu), ja balsstiesīgo vēlētajū skaits, kas šajā dalībvalstī dzīvo, bet nav tās pilsoņi, pārsniedz 20 % no kopējā šajā dalībvalstī dzīvojošo ES pilsoņu skaita;
- tika noteikta kārtība, kādā vēlētaji vai kandidāti, kas dzīvo kādā dalībvalstī, bet nav tās pilsoņi, var izteikt vēlēšanos balsot vai kandidēt savas pastāvīgās dzīvesvietas valstī;
- tika noteikta kārtība, kā pārbaudīt, vai vēlētajiem vai kandidātiem, kas dzīvo kādā dalībvalstī, bet nav tās pilsoņi, nav atņemtas tiesības balsot vai kandidēt savas piederības valstī, kā arī piemērots aizliegums vienlaicīgi balsot un kandidēt gan savas pastāvīgās dzīvesvietas valstī, gan savā piederības valstī.

4.2.8. Tomēr ir svarīgi atzīmēt, ka Direktīvas 93/109/EK darbības joma ir ļoti ierobežota un neattiecas uz Eiropas Parlamenta vēlēšanu organizāciju, ko reglamentē tikai 1976. gada Vēlēšanu akts.

4.3. Iespējas grozīt pašreizējos noteikumus

4.3.1. Pašlaik juridiskais pamats grozījumu veikšanai spēkā esošajā tiesiskajā regulējumā, kas reglamentē Eiropas Parlamenta deputātu ievēlšanu, ir noteikts Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 223. panta 1. punktā (bijušais EK līguma 190. panta 4. un 5. punkts), kurā ir minēts, ka “Eiropas Parlaments izstrādā priekšlikumu noteikumiem, lai varētu tā deputātus ievēlēt tiešās vispārējās vēlēšanās saskaņā ar vienotu procedūru visās dalībvalstīs vai saskaņā ar visām dalībvalstīm kopīgiem principiem. Saņēmusi piekrišanu no Eiropas Parlamenta, kas pieņem lēmumu ar visu savu locekļu balsu vairākumu, Padome saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru vienprātīgi pieņem attiecīgus noteikumus. Šie noteikumi stājas spēkā pēc tam, kad tos apstiprinājušas dalībvalstis atbilstīgi savām konstitucionālajām prasībām”.

4.3.2. Pašreiz spēkā esošais juridiskais pamats turpmāku grozījumu veikšanai Eiropas vēlēšanu sistēmā ir līdzīgs iepriekšējam, kas bija noteikts EEK līguma 137. pantā un EK līguma 190. panta 4. punktā.

4.3.3. Jāatzīmē arī tas, ka varētu ieviest vienkāršāku, mazāk apgrūtināšu pasākumu, pamatojoties uz 1976. gada Vēlēšanu akta 13. pantu, kurā ir noteikts: “Ja šā Akta ieviešanai ir vajadzīgs

¹⁰ [OV L 329, 30.12.1993., 34. lpp.](#)

pieņemt pasākumus, Padome, apspriedusies ar Komisiju, pēc Asamblejas priekšlikuma ar vienprātīgu lēmumu tos pieņem, iepriekš cenšoties panākt vienošanos ar Asambleju samierināšanas komitejā, kuras sastāvā ir Padome un Asamblejas pārstāvji”.

4.3.4. Saskaņā ar 13. pantu pasākumus var pieņemt, ja tie palīdz īstenot noteikumus vai principus, kas jau minēti 1976. gada Vēlēšanu aktā. Īstenošanas pasākumi pēc apspriešanās ar Komisiju būtu jāierosina Parlamentam, un pēc tam tie vienprātīgi jāpieņem Padomē.

4.3.5. Eiropas Parlaments 2015. gada 11. novembrī pieņēma likumdošanas iniciatīvas rezolūciju par Eiropas Savienības vēlēšanu likuma reformu (2015/2035(INL))¹¹. Šajā iniciatīvā tika izmantota iepriekšējā regulējuma pieeja, kurā netika noteikta vienota vēlēšanu procedūra, bet gan kopīgi principi. Dažu dalībvalstu parlamenti ir iesnieguši atzinumus, norādot uz subsidiaritātes principa neievērošanu.

4.4. Piezīmes

4.4.1. Tikai vienā tiesību aktā, kas veltīts Eiropas Parlamenta vēlēšanu sistēmai, ir iekļauti nosacījumi, kas aizsargā ES pilsoņu balsstiesības. Tie attiecas uz personām, kuras dzīvo dalībvalstī, kas nav viņu piederības valsts.

4.4.2. Nevienā tiesību aktā nav minētas reālās tiesības balsot, jo īpaši personu ar invaliditāti tiesības balsot.

4.4.3. Tā kā visām spēkā esošās vēlēšanu sistēmas izmaiņām ir vajadzīgs Eiropas Parlamenta deputātu vairākuma atbalsts un Padomes vienprātīgi pieņemts lēmums, kam seko apstiprināšana dalībvalstīs saskaņā ar katras valsts attiecīgajām konstitucionālajām prasībām, šķiet maz ticams, ka tuvākajā nākotnē šajā sistēmā varētu ieviest būtiskus grozījumus. Taču īsā laikā varētu pieņemt izmaiņas, kas nerada nekādas pretrunas, ar nosacījumu, ka tās ierosina Eiropas Parlaments un ka šāda priekšlikuma tvērums ir ierobežots. Regulas, kuru mērķis ir uzlabot ES pilsoņu ar invaliditāti reālās tiesības balsot, būtu iespējams risinājums, kas īsā laikā varētu saņemt plašu atbalstu.

5. **Balsstiesību izmantošanas juridiskie šķēršļi**

5.1. Balsstiesību atņemšana

5.1.1. Lai aizsargātu personu ar intelektuālās attīstības traucējumiem vai garīgās veselības problēmām intereses, ES ir ieviestas dažādas aizbildnības koncepcijas. Kopīgā īpatnība ir tā, ka aizbildnim (to dēvē arī par pilnvaroto personu, aizgādni, padomdevēju, konsultantu) tiek piešķirtas likumīgas pilnvaras pieņemt lēmumus gandrīz visās ([pilnīga] aizbildnība) vai arī dažās (aizgādība jeb daļēja aizbildnība) aizbilstamās personas dzīves jomās vai vismaz tiesības apstiprināt dažus aizbilstamās personas pieņemtus lēmumus (bloķēšanas pilnvaras). Daudzās

¹¹

Likumdošanas iniciatīvas ziņojumu P8_TA(2015)0395 Eiropas Parlamenta Priekšsēdētāju konference apstiprināja 2015. gada 5. februārī.

tiesību sistēmās šādi juridiskie pasākumi nozīmē aizbilstamās personas tiesībspējas un rīcībspējas atņemšanu, kā rezultātā tiek atņemtas arī šīs personas tiesības balsot.

- 5.1.2. Deviņās valstīs saskaņā ar attiecīgajām tiesību sistēmām daudziem cilvēkiem, kuriem tiek piemēroti dažādi aizsardzības pasākumi (vismaz [pilnīgas] aizbildnības gadījumā), automātiski tiek liegta politiskā līdzdalība, tādējādi liedzot arī balsot. Šie nosacījumi parasti ir iekļauti parlamenta pieņemtos tiesību aktos un nereti tiešā veidā arī konstitūcijā. Tā tas ir **Bulgārijā, Grieķijā, Igaunijā, Kiprā, Lietuvā, Luksemburgā, Polijā, Rumānijā un Vācijā.**
- 5.1.3. Saskaņā ar septiņu valstu tiesību aktiem personas nodošana aizbildnībā nebūt nenozīmē balsstiesību automātisku zaudēšanu. Aizbildni parasti ieceļ tiesa/tiesnesis, kas parasti pieņem lēmumu arī par aizbildņa pienākumu apmēru, pamatojoties uz individuālu novērtējumu. Tomēr vienā valstī par to lemj īpaša medicīniskā komisija. Saskaņā ar šo procedūru atsevišķu lēmumu par aizbilstamās personas balsstiesību atņemšanu var pieņemt arī tiesa. Tas ir iespējams **Beļģijā, Čehijas Republikā, Francijā, Maltā, Portugālē, Slovēnijā un Ungārijā**¹².
- 5.1.4. Vienpadsmit dalībvalstīs (**Austrija, Dānija**¹³, **Horvātijā, Īrijā, Itālijā, Latvijā, Nīderlandē, Slovākijā, Somijā, Spānijā, Zviedrijā**)¹⁴ indivīda tiesības balsot nedrīkst atņemt nekādos apstākļos.
- 5.1.5. Dalībvalstīs ir atšķirīga kārtība, kādā vai nu nosaka aizbildnību, kas automātiski liedz tiesības balsot, vai arī atņem balsstiesības, pamatojoties uz individuālu novērtējumu. Dažās dalībvalstīs šī kārtība attiecas tikai uz tādām personām, kuru veselības stāvoklis ir ļoti smags un kurām nav nekādu iespēju kontaktēties ar citiem cilvēkiem, savukārt citās valstīs tūkstošiem cilvēku ir pakļauti sarežģītai procedūrai, kas dažkārt ietver pat vispārējo zināšanu pārbaudi ar ļoti detalizētiem jautājumiem¹⁵.
- 5.1.6. Precīzi vai aptuveni dati par to personu skaitu, kurām invaliditātes dēļ ir atņemtas balsstiesības, ir pieejami tikai par dažām dalībvalstīm. Taču, pamatojoties uz šiem skaitļiem, var lēst, ka, piemērojot valstu tiesību aktus, aptuveni 800 000 ES pilsoņu tiek liegta iespēja piedalīties EP vēlēšanās. Tomēr jānorāda, ka šīs problēmas apmēri dažādās valstīs būtiski atšķiras. Piemēram, **Portugālē** savas tiesības balsot nevar izmantot aptuveni 100 cilvēku, taču ir arī tādas valstis, kur ir vairāk nekā 50 000 vai pat ap 300 000 šādu cilvēku.

5.2. Jaunākie grozījumi dalībvalstu tiesību aktos

- 5.2.1. Pēdējos gados dalībvalstu tiesību sistēmās ir vērojama kāda izteikta tendence. Tā vietā, lai automātiski atņemtu balsstiesības visiem pilsoņiem, kas tiek nodoti aizbildnībā (zaudē tiesībspēju un rīcībspēju), tiesību sistēmās notiek pāreja uz risinājumiem, kas vai nu vispār

¹² To personu skaits, kurām ir atņemtas balsstiesības, lielākajā daļā šo valstu ir ļoti neliels.

¹³ Sīkāk sk. 5.2.2. punktu.

¹⁴ Arī Apvienotajā Karalistē.

¹⁵ Vienā no dalībvalstīm personai, kura vēlējas saglabāt savas tiesības balsot, bija jāatbild arī uz šādiem jautājumiem: kāds ir gaismas ātrums? Kas bija Katrīna Lielā?

neparedz balsstiesību atņemšanu, vai arī paredz ierobežotu skaitu tiesību atņemšanas gadījumu, par kuriem lemj tiesa, pamatojoties uz individuālu novērtējumu.

5.2.2. Pēdējo astoņu gadu laikā dalībvalstīs ir ieviestas šādas izmaiņas:

- ar jauno konstitūciju, kas 2012. gada 1. janvārī stājās spēkā **Ungārijā**, līdzšinējā sistēma, kas paredzēja balsstiesību automātisku atņemšanu visiem pilsoņiem, kuriem atņemta tiesībspēja un rīcībspēja, tika pārveidota par sistēmu, kas paredz, ka balsstiesību atņemšanai katrā atsevišķā gadījumā ir nepieciešams tiesas lēmums. Grozītās konstitūcijas XXIII panta 6. punktā ir noteikts: “Personām, kurām ar tiesas lēmumu atņemta tiesībspēja un rīcībspēja (...) viņu ierobežoto garīgo spēju dēļ, nav tiesību balsot”;
- grozījumi, kas **Latvijā** 2012. gada 29. novembrī tika veikti Civillikuma 356. pantā un ir spēkā kopš 2013. gada 1. janvāra, nosaka, ka “persona nav ierobežojama personiskajās nemantiskajās tiesībās”, kas nozīmē arī to, ka personām, kurām atņemta tiesībspēja un rīcībspēja, netiek liegtas tiesības balsot;
- ar tiesiskā regulējuma reformu, kas **Horvātijā** tika īstenota 2012. gada decembrī, reaģējot uz personām ar invaliditāti paredzētā ombuda pausto kritiku, tika atcelti noteikumi, kas paredzēja balsstiesību atņemšanu personām, kurām atņemta tiesībspēja un rīcībspēja (Likuma par vēlēšanu reģistru 64. pants);
- ar jauno Civilkodeksu, kas **Čehijas Republikā** tika pieņemts 2012. gada 3. februārī un stājās spēkā 2014. gada 1. janvārī, tika atcelta balsstiesību automātiska atņemšana, nosakot, ka tās vietā “tiesa var ierobežot indivīda tiesībspēju un rīcībspēju tiktāl, ciktāl šis indivīds nespēj veikt juridiskas darbības tādu garīga rakstura traucējumu dēļ, kas nav īslaicīgi, norādot, cik lielā mērā tiek ierobežotas indivīda iespējas patstāvīgi veikt juridiskas darbības” (57. panta 1. punkts);
- ar **Beļģijā** pieņemto 2013. gada 17. marta likumu, ar kuru tiek “reformēta invaliditātes sistēma un ieviests jauns aizsardzības statuss atbilstoši cilvēka cieņas ievērošanas principam”, tika ieviesta spēju prezumpcija. Ar to tiek pieņemts, ka visi cilvēki (tostarp personas ar intelektuālās attīstības traucējumiem) ir tiesīgi paši izmantot savas tiesības tiktāl, cik tas ir iespējams. “Miertiesnesim”, nosakot “indivīdam pielāgotu kārtību”, ir jānorāda darbības, kuras aizsargātā persona nav spējīga veikt (gan aktīvu pārvaldības, gan personas tiesību īstenošanas ziņā). Šo darbību vidū var būt arī balsstiesību izmantošana; tādējādi iespēja atsevišķām personām automātiski atņemt balsstiesības tika pārveidota par elastīgāku mehānismu;
- 2015. gada Likums par atbalstu lēmumu pieņemšanā (Tiesībspējas un rīcībspējas likums) **Īrijā** tika pieņemts 2015. gada 30. decembrī. Šajā likumā ir iekļauts mūsdienīgs tiesiskais regulējums, kura mērķis ir atbalstīt pieaugušos ar dažādiem spēju traucējumiem lēmumu pieņemšanā. Aizbildnības modeļa vietā jaunā sistēma paredz virkni dažādu atbalsta iespēju (lēmumu pieņemšanas asistenti, koplēmuma pieņēmēji vai lēmumu pieņemšanas pārstāvji). Līdz ar šādas pieejas īstenošanu tika atcelta iespēja personai atņemt balsstiesības;
- **Dānijas** parlaments 2016. gada aprīlī grozīja noteikumus attiecībā uz vietējo pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Kopš tā laika visiem pieaugušajiem pilsoņiem ir tiesības balsot šajās vēlēšanās. Joprojām pastāv zināmi ierobežojumi attiecībā uz valsts parlamenta (*Folketinget*) vēlēšanām, jo Dānijas Konstitūcijā ir noteikts, ka, ja personai ir atņemta tiesībspēja un rīcībspēja, tā automātiski zaudē arī tiesības balsot valsts parlamenta vēlēšanās.

Tomēr kopš 2019. gada 1. janvāra, kad stājās spēkā grozījums Likumiskās aizbildnības likumā, kas paredz arī aizgādību (līdzās agrāk noteiktajai aizbildnībai), ikviena persona, kurai tiesībspēja ir liegta tikai daļēji, drīkst balsot arī valsts parlamenta vēlēšanās;

- **Slovākijas** Konstitucionālā tiesa 2017. gada 22. martā nolēma, ka balsstiesību atņemšana intelektuālās attīstības traucējumu dēļ ir pretrunā Slovākijas Republikas Konstitūcijai. Šie vēlēšanu likuma nosacījumi zaudēja spēku 2017. gada novembra beigās — sešus mēnešus pēc tiesas nolēmuma publicēšanas dienas;
- **Spānijas** Deputātu kongress 2018. gada 5. decembrī vienprātīgi pieņēma konstitutīvo likumu 2/2018, ar ko groza konstitutīvo likumu 5/1985 par vispārējo vēlēšanu sistēmu, lai visām personām ar invaliditāti nodrošinātu vēlēšanu tiesības. Jaunais likums ir stājies spēkā 6. decembrī, proti, kopš tā publicēšanas “Spānijas Oficiālajā Vēstnesī” (*Boletín Oficial del Estado*). Pēc šīm juridiskajām izmaiņām nevienai personai ar invaliditāti nevarēs liegt balsot, un tie, kam tas līdz šim bija liegts, automātiski atgūs šādas tiesības. Minētās izmaiņas tika īstenotas, pateicoties vairāku gadu garumā notikušām atbalsta kampaņām, ko bija rīkojušas svarīgākās apvienības, kuras Spānijā darbojas personu ar invaliditāti interesēs (*CERMI, Grupo Social ONCE, Piena Inclusion, FIAPAS*);
- **Vācijas** Federālā Konstitucionālā tiesa 2019. gada 29. janvārī nolēma, ka valsts vēlēšanu likuma noteikumi par balsstiesību atņemšanu tām personām, kurām piemērota aizbildnība, ir antikonstitucionāli, tomēr izslēgšana no balsošanas tiesībām var būt konstitucionāli pamatota, ja tiesību akti atbilst īpašiem nosacījumiem. Pēc šīs rezolūcijas ir sagaidāms, ka vēlēšanu likumā būs izmaiņas, kas nodrošinās balsstiesības vismaz tai pietiekami lielajai cilvēku grupai, kurai patlaban tās ir atņemtas;
- **Francijas** Nacionālā asambleja 2019. gada 16. februārī pieņēma plānošanas likumu 2019.–2022.gadam un apstiprināja tiesu sistēmas reformu, kura paredz atcelt vēlēšanu kodeksa pantu, kas aizbildnības tiesnesim dod tiesības apturēt balsošanas tiesības pieaugušajiem, kuriem noteikta aizbildnība — paredzams, ka visiem pilsoņiem vēlākais nākamajās pašvaldību vēlēšanās, kas notiks 2020. gadā, būs tiesības balsot.

5.3. Piezīmes

5.3.1. Tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās ir jāatzīst ne vien tāpēc, ka tās noteiktas *UNCRPD* un citos Apvienoto Nāciju Organizācijas tiesību aktos, svarīgākajos Eiropas Savienības tiesību aktos un citos starptautisku struktūru pieņemtajos pamatdokumentos, bet pirmkārt un galvenokārt tāpēc, ka tās ir būtisks cilvēka cieņas elements.

5.3.2. Nav nekāda iemesla, kādēļ nosacījumus, kuru mērķis ir aizsargāt personu ar invaliditāti tiesības, izmantojot atbalsta vai aizbildnības modeļus, būtu jāapvieno ar nosacījumiem, kas šīm personām liedz tiesības balsot, proti, īstenot savas pilsoņa pamattiesības.

5.3.3. Eiropas Parlamentam un citām ES iestādēm būtu jāveic visi iespējamie pasākumi, lai paātrinātu pārmaiņu procesu dalībvalstu tiesību sistēmās, kā rezultātā tiktu atcelti visi juridiskie ierobežojumi, kas attiecas uz personu ar invaliditāti balsstiesībām.

6. Balsstiesību izmantošanas tehniskie šķēršļi

6.1. Informācijas pieejamība personām ar invaliditāti priekšvēlēšanu laikā

6.1.1. Daudzās dalībvalstīs ir ieviesti pasākumi, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu informāciju par vēlēšanām viņu vajadzībām pielāgotā veidā. Nereti šādas prakses pamatā ir sen iedibinātas tradīcijas, un tā nav skaidri reglamentēta tiesību aktos. Šādas informācijas sniegšana ir valsts iestāžu pienākums, un pasākumi, ko pēc savas iniciatīvas un ar saviem līdzekļiem īsteno kandidātus vai partijas pārstāvošas vēlēšanu komitejas, NVO vai plašsaziņas līdzekļi, šo informāciju var tikai papildināt, nevis aizstāt.

6.1.2. Tiesības saņemt uzticamu informāciju par vēlēšanu datumu, balsošanas metodi un balsošanas veidiem, kas neparedz došanos uz vēlēšanu iecirkni, ir cieši saistītas ar tiesībām piedalīties vēlēšanās. Lielākajā daļā ES valstu par vēlēšanām atbildīgās valsts iestādes nodrošina vēlētājiem iespēju dzīvesvietā saņemt visu pamatinformāciju par šo tematu, un dažās valstīs informē arī par attiecīgās iestādes palīdzības tālruņu numuriem un tīmekļa vietnēm. Šī informācija tiek sniegta, nosūtot informatīvas lapaņas vai brošūras tieši uz mājām, izvietojot paziņojumus dzīvojamās ēkās vai sabiedriskās vietās vai arī nosūtot visiem vēlētājiem īpašas viņiem adresētas vēlēšanu zīmes, kā tas ir, piemēram, **Dānijā** un **Lietuvā**. Taču astoņās dalībvalstīs informācija no valsts iestādēm ir ļoti skopa un tiek sniegta tikai ar plašsaziņas līdzekļu un interneta starpniecību.

6.1.3. Tikai dažās valstīs vēlētājiem sniegtajā informācijā tiek ņemtas vērā personu ar invaliditāti vajadzības. Piemēram:

- **Zviedrijas** vēlēšanu iestādes (*Valmyndigheten*) tīmekļa vietnē visa informācija vēlētājiem ir nodrošināta ne tikai zviedru un 30 citās valodās, bet arī vienkāršotā zviedru valodā un zīmju valodā¹⁶;
- **Zviedrijā** un **Vācijā**¹⁷ ir pieejams arī “runājošs” interneta portāls, kurā neredzīgi cilvēki un cilvēki ar redzes traucējumiem, kā arī cilvēki, kuriem ir grūti lasīt tekstu (piemēram, personas, kuras cieš no disleksijas), var noklausīties visu informāciju, kas tiek nolasīta priekšā;
- **Bulgārijas** Centrālā vēlēšanu komisija savā tīmekļa vietnē ir publicējusi filmu, kurā skaidrota balsošanas kārtība un kura domāta cilvēkiem ar invaliditāti. Filma pieejama arī zīmju valodā;
- **Slovākijā** Neredzīgo bibliotēka izdod materiālus par to, kā balsot, izmantojot vēlēšanu zīmi, un pilnīgu kandidātu sarakstu Braila rakstā un audioieraksta formātā;
- **Vācijā** neredzīgi cilvēki un cilvēki ar redzes traucējumiem vēlēšanu zīmju veidlapas var pasūtīt viņus pārstāvošajā organizācijā *Deutscher Blinden- und Sehbehindertenverband*, kura saņem finansējumu no publiskiem līdzekļiem un kuras juridiskais pienākums ir sagatavot un izplatīt šādas veidlapas. Veidlapas tiek nosūtītas kopā ar CD disku, kurā ir sniegtas norādes par veidlapas izmantošanu un oficiālā informācija par vēlēšanām;

¹⁶ [Valmyndigheten - Teckenspråk.](#)

¹⁷ [Der Beauftragter - Barrierefreiheit - Wahlen.](#)

- **Spānijā**¹⁸ un **Polijā**¹⁹ publiskās iestādes un nevalstiskās organizācijas internetā publisko filmas, kurās iespējams iepazīties ar balsošanas metodēm, kas paredzētas neredzīgiem vēlētājiem;
- **Čehijas Republikā** Iekšlietu ministrija nosūta vispārīgu informācijas brošūru (ko izplata visiem pilsoņiem) Valdības padomei personu ar invaliditāti jautājumos, kas to nogādā vairākām konkrētām personu ar invaliditāti organizācijām, lai tās šo informāciju sagatavotu savu biedru/klientu vajadzībām pielāgotā veidā;
- **Beļģijā** pirms vēlēšanām tiek sagatavota pamācība, kurā vienkāršā veidā parādīts, kā vēlēšanu iecirkņos notiek elektroniskā balsošana²⁰;
- **Slovēnijā** attiecīgās ministrijas pirms katrām vēlēšanām nosūta paziņojumu slimnīcām un ilgtermiņa sociālās aprūpes iestādēm, norādot, kā tur esošie cilvēki var izmantot savas balsstiesības;
- **Slovēnijā** ne vēlāk kā 15 dienas pirms vēlēšanām visām valsts mājāsaimniecībām tiek nosūtīti apstiprināto kandidātu saraksti;
- **Rumānijā** Pastāvīgā vēlēšanu komisija sagatavo tiešsaistē pieejamu karti, kurā redzami visi vēlēšanu iecirkņi; šajā kartē vēlētāji var uzzināt vēlēšanu iecirkņa atrašanās vietu un maršrutu, pa kādu tajā var nokļūt vai nu no viņu pašreizējās atrašanās vietas, vai arī no kādas kartē izvēlētas vietas;
- **Somijā** Tieslietu ministrija nodrošina finansējumu, lai Braila rakstā tiktu izdota informatīva brošūra par vēlēšanām, un to sagatavo un izplata Somijas Personu ar redzes traucējumiem federācija (*Näkövammaisten liitto ry*); informācija par gaidāmajām vēlēšanām tiek publicēta tiešsaistē vairākās valodās, cita starpā sagatavojot brošūras vienkāršotā somu valodā un vienkāršotā zviedru valodā un videomateriālus divās zīmju valodās (somu valodā²¹ un Somijas zviedru valodā), kā arī vienkāršotā somu valodā²², vienkāršotā zviedru valodā un vienkāršotā angļu valodā;
- **Polijā** vietējo pašvaldību tīmekļa vietnēs tiek sniegta transporta informācija par to, kā personām ar invaliditāti nokļūt vēlēšanu iecirknī;
- **Spānijā** Vēlēšanu birojs izveido īpašu tīmekļa vietni, kurā vēlētāji var ievadīt savu ID kartes numuru vai arī savu vārdu, uzvārdu un dzimšanas datumu, lai saņemtu informāciju par vēlēšanu iecirkni un vēlēšanu komisiju, kurā viņi var nodot savu balsi;
- **Īrijā** arī vēlēšanu dienā ir pieejama bezmaksas karstā līnija, kuras numurs ir viegli iegaumējams (vēlēšanu datums) un kur tiek piedāvāta detalizēta informācija par to, kā var nobalsot personas ar invaliditāti;
- **Polijā** visas Valsts vēlēšanu komisijas preses konferences, kas veltītas vēlēšanām un tiek pārraidītas televīzijā vai internetā, ir pieejamas arī ar tulkojumu zīmju valodā²³.

18 <https://www.youtube.com/watch?v=ThjZtOyIM3U>

19 <http://www.wyborybezbarier.org/braille.html>

20 Piemēram, <https://www.youtube.com/watch?v=8sWrV4S-P4c&feature=youtu.be>.

21 <https://www.youtube.com/watch?v=8vOHkq7ugUA&index=1&list=PLBOD3s07Ie2xrtsEnxJT5gLZ6U5zBHEI>

22 <https://www.youtube.com/watch?v=482izpHIOqY>

23 Piem., <https://www.youtube.com/watch?v=S9tStaM5XSQ>.

6.1.4. Personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām (tostarp personām, kas izmanto ratiņkrēslus), neredzīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar būtiskiem redzes traucējumiem ir ļoti svarīgi saņemt informāciju par to, kā katrs konkrētais vēlēšanu iecirknis ir pielāgots viņu vajadzībām un vai pēc pieprasījuma ir iespējams saņemt palīdzību no valsts iestādēm. Tiesības saņemt šādu informāciju dažādās valstīs tiek nodrošinātas ļoti dažādos veidos. Dažās valstīs valsts iestādes pieņem, ka, tā kā tiesību aktos ir noteikts, ka ir jānodrošina visu vēlēšanu iecirkņu pieejamība, tad katram vēlēšanu iecirknim ir jābūt pilnībā pielāgotam personu ar invaliditāti vajadzībām. Vēl vienu grupu veido valstis, kurā vēlētājiem ir pienākums balsot vēlēšanu iecirknī, kas noteikts atkarībā no viņu pastāvīgās dzīvesvietas, un to nav iespējams mainīt. Tādēļ iestādes uzskata, ka šādai informācijai būtu maz jēgas un ka tām nav pienākuma to sniegt. Taču lielākajā daļā valstu valsts iestādes cenšas sniegt šo svarīgo informāciju vai nu pa tālruni, vai arī savās tīmekļa vietnēs. Vairumā gadījumu to dara vietējās pašvaldības, kurām parasti ir pienākums sagatavot savā teritorijā esošos vēlēšanu iecirkņus. Bieži šī informācija ir pieejama arī tās centrālās iestādes tīmekļa vietnē, kas organizē vēlēšanas, vai arī to var iegūt, zvanot uz palīdzības tālruni. Taču dažreiz darbības, kas veicamas, lai saņemtu informāciju par konkrēta vēlēšanu iecirkņa pieejamību, ir pārmērīgi formālas — piemēram, ir jāiesniedz rakstisks pieprasījums.

6.1.5. Eiropas Savienībā ir arī daudz pozitīvu piemēru:

- **Lietuvas** Centrālās vēlēšanu komisijas tīmekļa vietnē ir pieejama elektroniska karte, kurā atzīmēti vēlēšanu iecirkņi, kas pielāgoti personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām, un līdzīgs risinājums tiek izmantots arī **Polijā**;
- **Igaunijā** ir iespējams saņemt ļoti detalizētas atbildes uz tehniska rakstura jautājumiem, jo katram vēlēšanu iecirknim ir savs tālruņa numurs;
- **Vācijā** paziņojumā par vēlēšanām, kas tiek nosūtīts visiem vēlētājiem, ir jāiekļauj informācija par to, vai attiecīgais vēlēšanu iecirknis ir vai nav pieejams, kā arī dienesta tālruņa numurs, uz kuru zvanot, var saņemt informāciju par pieejamajiem vēlēšanu iecirkņiem.

6.1.6. Piezīmes

- a) Informācija par vēlēšanu datumu, pamatnoteikumiem un iespējamajiem balsošanas veidiem, kā arī par pielāgojumiem personu ar invaliditāti vajadzībām, ir pienācīgi jāsniedz tā, lai tiktu ņemti vērā dažādie vēlētāju invaliditātes veidi, jo īpaši neredzīgu cilvēku, personu ar redzes traucējumiem un nedzirdīgu cilvēku, kā arī cilvēku ar intelektuālās attīstības traucējumiem, vajadzības.
- b) Sagatavojot un sniedzot šādu informāciju, valsts iestādēm būtu jāsadarbjas ar organizācijām, kas pārstāv personas ar invaliditāti, lai nodrošinātu, ka informācija tiek sniegta visefektīvākajā iespējamajā veidā; valsts iestādēm būtu jāapsver arī iespējas finansēt šo organizāciju veikto darbu.
- c) Personām ar invaliditāti bieži ir ierobežotas spējas patstāvīgi pārvietoties, un šie cilvēki ir atkarīgi no apkārtējo atbalsta. Tādēļ ir ļoti svarīgi sniegt tiešu informāciju, to pielāgojot individuālajām vajadzībām, kas izriet no attiecīgā invaliditātes veida. Lai gan sabiedriskie

plašsaziņas līdzekļi un internets ir svarīgi saziņas līdzekļi, to izmantošana tomēr nevar būt vienīgais veids, kā sasniegt šos cilvēkus.

- d) Ikvienam vēlētajam Eiropas Savienībā jābūt iespējai viegli uzzināt, cik pieejams attiecīgais vēlēšanu iecirknis ir personām ar ierobežotām spējām patstāvīgi pārvietoties.
- e) Ir ļoti svarīgi nodrošināt iespēju saņemt informāciju pa tālruni, kā arī uzdot papildu jautājumus. Tas, ka šādu risinājumu, kuram būtu jābūt plaši pieejamam, patlaban piedāvā tikai neliels skaits dalībvalstu, raisa bažas.
- f) Šķiet, ka attēli ir visefektīvākais veids, kā sniegt pienācīgu informāciju personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem. Diemžēl šo iespēju Eiropas Savienībā izmanto ļoti reti.

6.2. Balsošana vēlēšanu iecirknī

6.2.1. Balsošana vēlēšanu iecirknī ir galvenais, visizplatītākais un dažās valstīs arī vienīgais veids, kā piedalīties vēlēšanās. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai šie iecirkņi būtu pilnīgi pieejami personām ar dažādu veidu invaliditāti, un lai vēlēšanu komisijām — struktūrām, kas atbild par vēlēšanu norisi iecirknī, — būtu gan aprīkojums, gan tiesības sniegt vajadzīgo palīdzību atbilstīgi šo personu vajadzībām. Citus juridiska un organizatoriska rakstura risinājumus, kuri šādiem vēlētajiem sniedz iespēju piedalīties vēlēšanās (piemēram, balsošana pa pastu, balsošana, kas notiek, izmantojot pārvietojamas vēlēšanu urnas, balsošana uz pilnvaras pamata, iepriekšēja balsošana noteiktos vēlēšanu iecirkņos), var uzskatīt par papildu iespējām, kuras pieejamas personām ar invaliditāti, taču ar tām nedrīkst aizstāt tiesības vēlēšanu dienā balsot klātienē vēlēšanu iecirknī.

6.2.2. Personas ar invaliditāti 12 dalībvalstīs nav tiesīgas mainīt vēlēšanu iecirkni, piemēram, kā iemeslu norādot to, ka viņu invaliditātes dēļ cits vēlēšanu iecirknis būtu viņiem piemērotāks nekā tas, kurš noteikts atkarībā no viņu pastāvīgās dzīvesvietas. Par laimi, 15 dalībvalstīs šāda iespēja pastāv. Procedūra parasti ir vienkārša. Piemēram:

- **Ungārijā** ikviens cilvēks vismaz divas dienas pirms vēlēšanām var norādīt (izmantojot Valsts vēlēšanu biroja tīmekļa vietni, personīgi ierodoties pašvaldības iestādē vai nosūtot pieprasījumu pa pastu), ka viņam ir vajadzīgs personām ar invaliditāti pieejams vēlēšanu iecirknis. Līdzīga kārtība pastāv arī dažās citās valstīs, tostarp **Slovēnijā**, kur ir noteikts triju dienu laika ierobežojums, un **Dānijā**, kur ir astoņu dienu laika ierobežojums;
- **Itālijā** šādu procedūru ir iespējams izmantot pat vēlēšanu dienā, turklāt vietējās pašvaldības nodrošina transportu cilvēkiem ar ierobežotām pārvietošanās spējām, lai viņus nogādātu viņu vajadzībām pielāgotos vēlēšanu iecirkņos. Transportu nodrošina arī **Bulgārijā**;
- **Horvātijā** un **Polijā** vēlētajiem ir pieejamas divas iespējas — viņi var balsot citā, viņu pastāvīgajai dzīvesvietai nepiesaistītā vēlēšanu iecirknī ar nosacījumu, ka ir ievērojuši iepriekšējas reģistrēšanās procedūru (to vēlēšanu reģistrā, kuri balso viņu pastāvīgajai dzīvesvietai nepiesaistītā vēlēšanu iecirknī), vai arī saņemt apliecinājumu, kas viņiem ļauj balsot jebkurā vēlēšanu iecirknī;
- **Slovākijā** vēlētājs var pieprasīt balsošanas karti, personīgi ierodoties savas pastāvīgās dzīvesvietas pašvaldībā pat pēdējā darba dienā pirms vēlēšanu dienas (šādā gadījumā karte

viņam tiks izsniegta nekavējoties) vai arī nosūtot pieprasījumu ar vēstuli vai pa e-pastu vismaz 15 darba dienas pirms vēlēšanu dienas (šādā gadījumā pašvaldība karti nosūtīs triju darba dienu laikā pēc pieprasījuma saņemšanas);

- ļoti elastīga procedūra ir ieviesta **Lietuvā** — to iespējams veikt vēlēšanu dienā vēlētāja izvēlētajā vēlēšanu iecirknī; vēlēšanu komisija nosūta elektronisku pieprasījumu vēlēšanu iecirknim, kurš vēlētājam noteikts atkarībā no viņa pastāvīgās dzīvesvietas, un pēc tam, kad ir saņemts elektronisks apstiprinājums, ka šis vēlētājs nav balsojis nevienā citā vēlēšanu iecirknī, viņu var iekļaut viņa izvēlētajā vēlēšanu iecirkņa vēlētāju sarakstā;
- arī **Nīderlandē** ir iespējams balsot brīvi izvēlētajā vēlēšanu iecirknī;
- **Vācijā** ikviens vēlētājs līdz plkst. 18.00 priekšpēdējā dienā pirms vēlēšanām var pieteikties uz balsošanas karti (*Wahlschein*), kas personai dod iespēju balsot jebkurā sava administratīvā rajona vai pilsētas vēlēšanu iecirknī.

6.2.3. Jautājums par vēlēšanu iecirkņu pielāgošanu personu ar invaliditāti vajadzībām dalībvalstu tiesību aktos tiek risināts ļoti atšķirīgi. Vienpadsmit ES valstis piemēro vispārīgu principu, ka visi vēlēšanu iecirkņi ir jāpielāgo. Taču, aplūkojot šo jautājumu tuvāk, ir skaidrs, ka pieejamība praksē tiek izprasta visai šauri — tikai kā fizisku šķēršļu trūkums ratiņkrēslu lietotājiem, kas ierodas vēlēšanu iecirknī kopā ar citiem cilvēkiem, kuri vajadzības gadījumā var palīdzēt stumt ratiņkrēslu. Taču nav ņemta vērā vesela virkne citu aspektu, piemēram, neredzīgu cilvēku vajadzības, pienācīga organizācija telpās, kur cilvēki pārvietojas no vienas vietas uz otru, un vēlēšanu iecirkņos esošo oficiālo paziņojumu dizains un izvietojums. Sešās dalībvalstīs nav nekādu noteikumu par vēlēšanu iecirkņu pielāgošanu personu ar invaliditāti vajadzībām. Vairākas dalībvalstis vēlēšanu iecirkņu pieejamību ir padarījušas par vispārēju noteikumu, kas jāņem vērā, pieņemot lēmumu par to, kur izveidot iecirkņus.

6.2.4. Tikai dažas dalībvalstis ir godīgi atzinušas, ka īsā termiņā nespēj pilnībā pielāgot visus vēlēšanu iecirkņus. Vienlaikus tās ir sapratušas, ka īpaši ir jānosaka pienākums nodrošināt vismaz dažu vēlēšanu iecirkņu pieejamību, paredzot kvantitatīvus rādītājus:

- **Polijā** vismaz 50 % vēlēšanu iecirkņu ir jābūt pieejamiem personām ar invaliditāti;
- **Austrijā** katrā pašvaldībā un katrā Vīnes rajonā ir jābūt vismaz vienam vēlēšanu iecirknim, kas pieejams personām ar invaliditāti;
- **Ungārijā** un **Īrijā** katrā apdzīvotā vietā ir jābūt vismaz vienam personām ar invaliditāti pieejamam vēlēšanu iecirknim.
- **Lietuvā** Centrālā vēlēšanu komisija, Lietuvas Invaliditātes forums un Lietuvas Pašvaldību apvienība 2018. gada 26. novembrī parakstīja vienošanos garantēt, ka pilnīgi pieejami ir vismaz 50 % vēlēšanu iecirkņu.

6.2.5. Vēlēšanu iecirkņi visbiežāk atrodas sabiedriskās ēkās (piemēram, skolās, veselības aprūpes iestādēs, vietējās pašvaldības telpās), kas vēlēšanu organizēšanas nolūkos ir pieejamas bez maksas. Diemžēl daudzas no tām ir vecas ēkas, kas nav pielāgotas personām ar invaliditāti. Interesantu risinājumu ir radusi **Lietuva**²⁴. Ja vēlēšanu iecirkni nav iespējams pielāgot un

aprīkot tā, lai tas atbilstu personu ar invaliditāti vajadzībām, piemērotas telpas tiek noīrētas un izmaksas sedz no valsts budžeta.

- 6.2.6. Nereti vēlētais, kurš ir persona ar invaliditāti, vēlas, lai viņu uz vēlēšanu iecirkni pavada kāda viņa izvēlēta persona, kas viņam var palīdzēt veikt vismaz dažas ar vēlēšanām saistītās darbības, piemēram, saņemt vēlēšanu zīmi, atzīmēt vai ierakstīt viņa izvēli vēlēšanu zīmē un iemest vēlēšanu zīmi vēlēšanu urnā. Lielākajā daļā dalībvalstu šāda palīdzība ir atļauta, un noteikumi šajā jomā ir ļoti elastīgi. Vēlētāja palīga izvēle parasti ir saistoša, un neviens to nevar apstrīdēt. Visbiežākais ierobežojums ir tas, ka vēlēšanu komisijas loceklis nevar uzņemties šāda palīga lomu. Taču, piemēram, **Zviedrijā, Luksemburgā, Dānijā un Vācijā** vēlētāji par savu palīgu var iecelt arī šīs komisijas locekli, **Somijā** par palīgu var iecelt gan komisijas locekli, gan tā dēvēto vēlēšanu asistentu, kurš ir pieejams ikvienā vēlēšanu iecirknī, savukārt **Ungārijā** vēlētājam var palīdzēt vai nu brīvi izvēlēta persona, vai arī divi komisijas locekļi, kas darbojas kopīgi.
- 6.2.7. Daudzās valstīs nav noteikts nekāds vecuma ierobežojums, tādēļ palīdzību var sniegt arī personas, kas vēl nav tiesīgas balsot (piemēram, vēlētāja bērns vai mazbērns). Tā tas ir, piemēram, **Francijā, Beļģijā, Polijā, Vācijā, Zviedrijā, Austrijā un Lietuvā**. Tomēr daudzās valstīs pastāv prasība, ka palīgam ir jābūt tiesīgam balsot (un sasniegušam noteikto vecumu) vai pat tiesīgam balsot konkrētajā vēlēšanu iecirknī. Tas vēlētājiem rada grūtības un atsevišķos gadījumos var atturēt viņus no balsošanas. Dažos gadījumos vēlēšanu komisijai ir pienākums izvērtēt, vai vēlētāja ar invaliditāti ieceltais palīgs spēs sniegt vajadzīgo palīdzību un vai konkrētajam vēlētājam patiesi ir vajadzīgs palīga atbalsts. Vienā dalībvalstī vēlētājiem vispirms jānodod zvērests, ka viņi patiešām ir neredzīgi un viņiem ir vajadzīga palīdzība. Likumā ir iekļauts zvēresta teksts, kā arī izvēlētajam palīgam uzdodamu precīzu jautājumu saraksts. Visai procedūrai jābeidzas vēlākais divas stundas pirms vēlēšanu iecirkņa slēgšanas, citādi balsošana ar palīga atbalstu var tikt noraidīta. Šādas prasības, kā arī noteikumi par invaliditātes veidiem, kas vēlētājam dod tiesības saņemt palīga atbalstu (piemēram, tikai neredzīgiem cilvēkiem), un prasība vēlētājiem (galvenokārt cilvēkiem ar redzes traucējumiem) iesniegt izziņu par savu veselības stāvokli, kurā norādīts, ka viņi nespēj patstāvīgi balsot un ka viņiem ir vajadzīga palīdzība, būtu jāuzskata par nepamatotām. Tas pats attiecas uz personu ar invaliditāti pavadošā palīga pienākumu iepriekš reģistrēties.
- 6.2.8. Pastāv zināmas šaubas arī par divās valstīs piemēroto noteikumu, saskaņā ar kuru tikai vēlēšanu komisijas locekļi ir tiesīgi veikt palīga uzdevumus. Tas ir pretrunā aizklātu vēlēšanu principam, it īpaši nelielās kopienās, kur visi cits citu pazīst, un var atturēt cilvēkus no piedalīšanās vēlēšanās.
- 6.2.9. Lielākajā daļā dalībvalstu obligāti ir jāizmanto noteikta vieta (piemēram, vēlēšanu kabīne), lai brīvi norādītu savu izvēli vēlēšanu zīmē. Taču vairumā gadījumu šis noteikums netiek stingri ievērots. Līdzīgi elastīga pieeja tiek izmantota attiecībā uz prasību, ka vēlēšanu kabīni vienlaicīgi var izmantot tikai viena persona un ka bez šīs personas tajā drīkst atrasties vēl tikai tās palīgs.
- 6.2.10. **Slovākijā**, gadījumā, ja vēlēšanu iecirknis nav pieejams personai ar invaliditāti, vēlēšanu zīme un vēlēšanu urna tiek iznesta ārpus vēlēšanu iecirkņa, lai šī persona varētu nobalsot. **Beļģijā**

vēlētājs var izmantot vēlēšanu kabīni, kas īpaši pielāgota personu ar invaliditāti vajadzībām un novietota pieejamā vietā, pat tad, ja tā atrodas ārpus vēlēšanu iecirkņa. **Horvātijā** vēlēšanu komitejas loceklis vēlēšanu zīmi iznes ārpus iecirkņa un iedod to personai, kam nav iespēju iekļūt vēlēšanu iecirknī, saņem atpakaļ šīs personas aizpildītu, pārlocītu un aploksnē ievietotu vēlēšanu zīmi un, visbeidzot, nogādā to vēlēšanu iecirknī, izņem no aploksnē un iemet vēlēšanu urnā.

6.2.11. Jautājums par vēlēšanu iecirkņu iekārtojumu, cita starpā arī par vēlēšanu kabīnēm, dažādās valstīs raisa virkni bažu. Nevienā ES dalībvalstī nav ieviesti vispusīgi risinājumi, kas ļautu standartizēt vēlēšanu iecirkņu aprīkojumu un darba organizāciju tā, lai tos varētu uzskatīt par ērtiem un piemērotiem visiem vēlētājiem. Tomēr, piemēram, **Polijā** ir ieviesti ļoti detalizēti noteikumi par standartiem, kas jāievēro tiem vēlēšanu iecirkņiem, kuri ir oficiāli atzīti par pieejamiem personām ar invaliditāti. Savukārt **Beļģijā** pirms katrām vēlēšanām tiek izstrādātas detalizētas norādes vietējām pašvaldībām par to, kā sagatavot vēlēšanu iecirkņus. Šīs norādes publicē internetā, lai tās būtu plaši pieejamas arī vēlētājiem. Tajās cita starpā ir norādīts paziņojumu teksta burtu lielums, minimālais koridoru platums, ratiņkrēsliem paredzēto uzbrauktuvju un pagalmu slīpums, autostāvvietu nodrošināšana vēlēšanu iecirkņu priekšā un vēlēšanu urnu izmēri²⁵.

6.2.12. Ļoti izplatīta kļūda ir tāda, ka nav izstrādāta konkrēta koncepcija attiecībā uz telpām, kur cilvēki pārvietojas no vienas vietas uz otru, tāpēc nav pienācīgi pārdomāts dažādiem vēlēšanu posmiem paredzēto vietu izvietojums vēlēšanu iecirknī (vēlētāju reģistrācijas un vēlēšanu zīmju saņemšanas vieta, vēlēšanu kabīnes un vēlēšanu urnas). Tas nozīmē, ka vēlētāji nereti ir spiesti spraukties viens otram garām šaurās vietās, un tas ir apgrūtinājis ne tikai personām ar invaliditāti.

6.2.13. Dažas no visbiežāk sastopamajām grūtībām ir šādas: pārāk mazas vēlēšanu kabīnes, kuras ratiņkrēslu lietotājiem ir grūti izmantot (piemēram, nereti viņiem nākas novietot malā krēslu, lai ar ratiņkrēslu varētu tikt līdz galdam), nav nekādu izvēles iespēju attiecībā uz to, kā aizpildīt vēlēšanu zīmi (sēdus vai stāvus), pārāk mazi galdi, kas paredzēti vēlēšanu zīmju aizpildīšanai (parasti vienīgā vieta, kur vēlētājs var novietot, piemēram, somu, ir uz grīdas), vēlēšanu urnas spraugas atrašanās vieta, kas dažiem vēlētājiem ar invaliditāti nereti liedz iespēju patstāvīgi iemest vēlēšanu zīmi urnā.

6.2.14. Lielākajā daļā valstu noteikumi attiecībā uz vēlēšanu zīmju iemešanu vēlēšanu urnā ir elastīgi. Vēlēšanu zīmi vēlēšanu urnā var iemest ne vien pats vēlētājs, bet arī cita viņa izvēlēta persona. Nereti to dara bērni, ģimenei kopīgi apmeklējot vēlēšanu iecirkni. Piemēram, **Čehijas Republikā, Vācijā un Grieķijā** palīdzību var sniegt arī jebkurš komisijas loceklis pat tad, ja viņš nav asistents, savukārt **Portugālē** vēlēšanu zīme vienmēr ir jāatdod vēlēšanu komisijas pārstāvim, kurš to iemet vēlēšanu urnā. Taču pastāv bažas par “pēdējā kontakta” principu, proti, par divās valstīs iedibināto praksi, kas paredz, ka vēlētājam (pat personai ar invaliditāti) ir jābūt pēdējam cilvēkam, kurš pieskaras vēlēšanu zīmei pirms tās iemešanas vēlēšanu urnā.

25

[Vlaanderenkiest - Toegankelijke verkiezingen: een overzicht.](#)

6.2.15. Būtisks dalības aspekts vēlēšanās ir informācijas pieejamība vēlēšanu iecirknī. Valstu tiesību aktos precīzi ir definēts vēlēšanu iecirkņos sniedzamās informācijas apmērs, ierobežojot to līdz diviem elementiem: oficiālā pamatinformācija par visiem kandidātiem un norādījumi, kā balsot. Visbiežāk personas ar invaliditāti saņem mutiskus skaidrojumus no vēlēšanu komisijas locekļiem; tādējādi var ātri atrisināt visus jautājumus un sniegt informāciju konkrētā vēlētajā vajadzībām piemērotā veidā. Grūtības var rasties tad, ja persona, kurai vajadzīgi paskaidrojumi, ir nedzirdīga un izmanto zīmju valodu, jo tikai dažās dalībvalstīs pastāv iespēja izmantot tiešsaistē pieejamus zīmju valodas tulka pakalpojumus.

6.2.16. Ļoti bieži vēlēšanu iecirkņos tiek izvietoti oficiālie paziņojumi, kurus sagatavojusi valsts iestāde, kas organizē vēlēšanas. Izplatīta kļūda ir šādu paziņojumu izvietošana nepiemērotā augstumā, proti, tā, ka tos nevar izlasīt, piemēram, ratiņkrēslu lietotāji. Taču, piemēram, **Polijā** noteikumos ir skaidri paredzēts, ka informācijai jābūt tādai, lai ikviens to varētu izlasīt.

6.2.17. Dažas valstis vēlēšanu iecirkņos ievieš arī papildu risinājumus personām ar konkrētu veidu invaliditāti:

- **Spānijā** vēlēšanām velītājā tīmekļa vietnē pieejamās viegli lasāmās / informatīvās brošūras par vēlēšanām un vēlēšanu iecirkņu pieejamību tiek arī iespiestas un nosūtītas uz visiem vēlēšanu iecirkņiem. Šīs brošūras uz katrām vēlēšanām sagatavo Iekšlietu ministrija sadarbībā ar svarīgākajām apvienībām, kas Spānijā darbojas personu ar invaliditāti interesēs;
- **Lietuvā** vēlēšanu iecirkņos ir pieejamas Centrālās vēlēšanu komisijas izdotas brošūras ar rakstisku informāciju par to, kā balsot; tās tiek izdotas arī Braila rakstā;
- **Maltas** likumos ir noteikts, ka katrā vēlēšanu iecirknī ir pieejami audio atskaņotāji un Braila rakstā izklāstīta informācija, kurā uzskaitīti visi kandidāti un partijas, kas iekļautas vēlēšanu zīmē;
- **Portugālē** un **Īrijā** katrā vēlēšanu iecirknī tiek izvietotas palielinātas vēlēšanu zīmes kopijas;
- dažās dalībvalstīs (piemēram, **Zviedrijā**, **Beļģijā**, **Nīderlandē**) vēlētajī var izmantot palielināmo stiklu, kas pieejams visos vēlēšanu iecirkņos.

6.2.18. Piezīmes

- a) Neraugoties uz spēkā esošajiem noteikumiem, lielākais vairums vēlēšanu iecirkņu Eiropas Savienībā nav pilnībā vai vispār pielāgoti personu ar dažāda veida invaliditāti vajadzībām, un tas nav ātri labojams. Tādēļ šajā situācijā labākais risinājums pagaidām būtu ļaut vēlētajiem ar invaliditāti mainīt vēlēšanu iecirkni, ja tas noteikts atkarībā no viņu pastāvīgās dzīvesvietas. Iecirkņa maiņas administratīvajai procedūrai būtu jābūt vienkāršai un ātrai.
- b) Visiem vēlētajiem ar invaliditāti būtu jādod iespēja brīvi izvēlēties personu, kura tiem palīdzēs vēlēšanu laikā vēlēšanu iecirknī. Papildu nosacījumi attiecībā uz šiem palīgiem, kas ir spēkā daudzās valstīs, šķiet nepamatoti.
- c) Daudzas valstis ir īstenojušas interesantus praktiskus pasākumus, lai nodrošinātu vēlētajiem ar invaliditāti pienācīgu piekļuvi informācijai vēlēšanu iecirkņos. Būtiskākie un visātrāk ieviešamie no tiem ir šādi pasākumi: pienācīga izmēra oficiālo paziņojumu un vēlēšanu zīmju kopiju izvietošana pienācīgā augstumā, kas ļauj tās viegli lasīt; informācijas

nodrošināšana Braila rakstā neredzīgiem cilvēkiem; iespēja izmantot tiešsaistē pieejamus zīmju valodas tulka pakalpojumus.

- d) Ir ārkārtīgi svarīgi izstrādāt sīki detalizētus principus (pieņemot tiesisko regulējumu vai sniedzot norādījumus vietējām pašvaldībām un vēlēšanu komisijām), kuros būtu noteikts, kādām jābūt vēlēšanu komisijas telpām un aprīkojumam un kā organizējams tās darbs. Šajos noteikumos jānorāda arī tas, kādai jābūt telpu struktūrai, lai cilvēki tajās varētu netraucēti pārvietoties, vēlēšanu kabīņu izmēram, atrašanās vietai un aprīkojumam, vēlēšanu urnas pieejamībai, kā arī autostāvvietu izmantošanas kārtībai un piekļuvei vēlēšanu iecirknim.

6.3. Vēlēšanu zīme

6.3.1. Veids, kādā tiek nodotas balsis EP vēlēšanās, dažādās ES valstīs būtiski atšķiras. Nereti tas ir viens no faktoriem, kas nosaka, vai personām ar invaliditāti reāli ir iespējams balsot patstāvīgi. Dažkārt gadās, ka vēlēšanu zīmes dizains un noteiktais balsošanas veids ir nepārvarams šķērslis un balsošanas procesā ir vajadzīga palīdzība, ko sniedz cita persona, kurai nākas atklāt vēlēšanās izdarīto izvēli.

6.3.2. Ja vēlēšanu sistēma nosaka, ka vēlētajam ir jāveic kāda darbība un papildus tai viņš var veikt arī kādu citu darbību (piemēram, ir jānorāda politiskā partija, un papildus tam var norādīt arī izvēlēto kandidātu, taču tas nav obligāti), tad šai sistēmai ir jānodrošina iespēja vēlētajiem ar invaliditāti izmantot visas viņu tiesības.

6.3.3. Darbības, kas dalībvalstu vēlētajiem jāveic, lai nodotu savu balsi, var iedalīt trīs grupās:

- atzīmes izdarīšana noteiktā vēlēšanu zīmes vietā (“x”, “+”, “v”, ailes aizpildīšana, numura apvilksana);
- vienas zīmes izvēlēšanās no tādu zīmju grupas, kurās norādīti politisko partiju nosaukumi;
- noteiktas informācijas uzrakstīšana uz vēlēšanu zīmes (numurs, vārds vai uzvārds).

6.3.4. Ņemot vērā šos vēlētajū veikto darbību veidus, dalībvalstis var iedalīt šādās kategorijās:

- valstis, kur balss tiek nodota, veicot atzīmi (piemēram, “x”, “+”), apvelkot numuru vai aizpildot konkrētu aili vienā vai vairākās vēlēšanu zīmes vietās (norādot vai nu izvēlēto partiju, vai arī no partijas saraksta izvēlēto kandidātu vai kandidātus): **Austrija, Beļģija, Bulgārija, Horvātija, Kipra, Dānija, Vācija, Ungārija, Luksemburga, Nīderlande, Polija, Portugāle, Rumānija un Slovēnija;**
- valstis, kur vēlētais vispirms no visām saņemtajām vēlēšanu zīmēm izvēlas zīmi ar izvēlētajās partijas nosaukumu un pēc tam uz tās norāda konkrētu kandidātu vai kandidātu izvēli (atzīmējot, piemēram, “x” vai “+”), vai arī aizpilda konkrētu aili: **Čehijas Republika, Grieķija, Latvija, Slovākija;**
- valstis, kur balss tiek nodota, izdarot atzīmi blakus izvēlētajās politiskās partijas nosaukumam, taču vēlētajam ir arī pienākums vai ir dota iespēja uzrakstīt konkrētu kandidātu (vai kandidātu) numuru vai uzvārdu: **Itālija, Lietuva;**

- valstis, kur balss tiek nodota, uzrakstot savu izvēli uz vēlēšanu zīmes (partijas nosaukumu, konkrēta kandidāta numuru vai uzvārdu): **Somija** un **Igaunija**;
- valstis, kur vēlētāji uz vēlēšanu zīmes neizdara nekādas atzīmes un neko neraksta — no visām saņemtajām zīmēm viņi izvēlas zīmi ar izvēlētajās partijas nosaukumu un iemet to vēlēšanu urnā: **Francija** un **Spānija**;
- valstis, kur rūtiņās blakus kandidātu uzvārdiem tiek ierakstīti skaitļi, kas izsaka izdarīto izvēli: **Malta** un **Īrija**;
- valsts ar sarežģītu vēlēšanu zīmju sistēmu: **Zviedrija** (ir jāizvēlas viena no trim dažādu krāsu zīmēm un pēc tam atkarībā no izvēlētajās zīmes tiek dota arī iespēja (taču ne vienmēr) atzīmēt rūtiņu vai uzrakstīt vai nu partijas nosaukumu, vai arī kandidāta vārdu un uzvārdu).

6.3.5. Vēlētājiem, kuri saņem vēlēšanu zīmes, uz kurām ir uzdrukāti kandidātu vārdi un uzvārdi un politisko partiju nosaukumi, rakstzīmju un vēlēšanu zīmju izmērs ir ārkārtīgi svarīgs. Burtu lielumu un nereti arī vēlēšanu zīmes izmēru parasti nosaka struktūra, kas ir atbildīga par vēlēšanu organizēšanu. Taču ir arī tādas valstis, kur vēlēšanu zīmju izmērs ir noteikts tiesību aktos. Šajā jomā ES valstu starpā pastāv būtiskas atšķirības, un vēlēšanu zīmju izmērs var būt robežās no A4 formāta līdz pat formātiem, kas lielāki par A2. Ļoti interesanti noteikumi ir **Beļģijā**, kur tie attiecas tikai uz vēlēšanu zīmes garumu, kurš atkarībā no reģiona var būt vai nu 36 vai 72 cm, savukārt **Kipra** ir nolēmusi, ka maksimālajam vēlēšanu zīmes izmēram ir jābūt 16x70 cm. **Bulgārijā** tiek veidots īpašs buklets, ja kandidātu saraksts ir garš.

6.3.6. Vispopulārākais un vienlaikus arī visvienkāršākais veids, kā balsot EP vēlēšanās, ir ievilk "x" vai līdzīgu atzīmi rūtiņā blakus kandidāta vārdam vai politiskās partijas nosaukumam. Šis risinājums tiek izmantots 12 valstīs; divās valstīs atzīme ir jāizdara rūtiņā, un divās citās valstīs "x" ir jāuzvelk blakus nosaukumam vai uzvārdam, taču tam nav paredzēta īpaša vieta.

6.3.7. Citi veidi, kā atzīmēt savu izvēli, ietver apļa apvilksanu ap kandidāta atsauces numuru (**Slovākijā**, **Slovēnijā**) vai atzīmes izdarīšanu blakus kandidāta vārdam un uzvārdam, izmantojot vēlēšanu komisijas izsniegtu zīmogu (**Rumānijā**). **Luksemburgā** apļa apvilksana vai atzīmes "x" (vai līdzīgas atzīmes) izdarīšana vēlēšanu zīmes augšpusē tiek uzskatīta par atbalstu visam sarakstam, taču vēlētājam ir arī tiesības sadalīt savas sešas balsis izvēlētajiem kandidātiem, vienam kandidātam piešķirot ne vairāk kā divas balsis (tas tiek norādīts, blakus kandidāta vārdam izdarot divas atzīmes "x").

6.3.8. Lielākajā daļā dalībvalstu tiesību akti parasti paredz ļoti elastīgu pieeju attiecībā uz atzīmju, kas izdarītas uz vēlēšanu zīmēm, kvalitāti, taču, piemēram, **Polijā** abām atzīmes "x" līnijām ir jākrustojas tai paredzētajā rūtiņā, un tikai šādā gadījumā nodotā balss tiek uzskatīta par derīgu. Tomēr daudzās valstīs tiek uzskatīts, ka, ja nav šaubu par vēlētāja nodomiem, tad nav nekādas vajadzības noteikt pārāk formālus noteikumus, ar kuriem saskaņā nodotā balss tiktu uzskatīta par nederīgu, piemēram, tad, ja abas līnijas precīzi nekrustojas vai ja uzvilktā apļa līnija nav pilnībā pabeigta. Piemēram, **Portugālē** balss tiek ņemta vērā, ja vēlētāja izvēle ir skaidri redzama, arī tad, ja vēlētāja izdarītā atzīme nav perfekta vai atrodas ārpus rūtiņas.

6.3.9. Jautājums par nodotās balss spēkā esamību ir saistīts ar tādu tehnisko līdzekļu pieejamību, kas personām ar invaliditāti, it īpaši neredzīgiem vai vājredzīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar roku kustībspējas traucējumiem, ļauj balsot patstāvīgi un garantē, ka viņu balsis tiks pienācīgi atzītas

un uzskaitītas. Septiņās dalībvalstīs vēlētāji var saņemt īpašu vēlēšanu zīmes vāciņu, kurš palīdz precīzi atrast vietu, kur izdarāma attiecīgā atzīme²⁶. Tomēr dažās no tām nav zīmju Braila rakstā, tāpēc neredzīgiem cilvēkiem ir ārkārtīgi grūti balsot patstāvīgi. Citās valstīs nav šādu risinājumu, kas būtu paredzēti neredzīgiem cilvēkiem, cilvēkiem ar redzes traucējumiem un cilvēkiem, kuriem ir grūtības salasāmi rakstīt, un tas nozīmē, ka viņiem balsošanas laikā nākas paļauties uz savu radnieku / tuvu draugu atbalstu.

6.3.10. Tikai divas dalībvalstis (**Spānija** un **Zviedrija**) no tām septiņām valstīm, kurās vēlētāji no visām vēlēšanu zīmēm ar visu politisko partiju nosaukumiem izvēlas zīmi ar izvēlētas politiskās partijas (vēlēšanu komitejas) nosaukumu (tas var būt vienīgais vai arī pirmais balsošanas procedūras posms), ir ieviesušas pasākumus, kas neredzīgiem cilvēkiem ļauj patstāvīgi atrast attiecīgo vēlēšanu zīmi — zīmes atrodas aizzīmogatās aploksnēs, uz kurām ir norādes Braila rakstā, kas ļauj viegli izvēlēties attiecīgo zīmi.

6.3.11. Septiņās dalībvalstīs vēlētāji uz vēlēšanu zīmes uzraksta izvēlēta kandidāta reģistrācijas numuru vai vārdu un uzvārdu, vai izvēlētas partijas nosaukumu. Šis risinājums sagādā grūtības daudziem cilvēkiem un palielina risku, ka viņu nodotās balsis tiks atzītas par nederīgām nesalasāma rokraksta dēļ (tas bieži ir saistīts ar invaliditāti), ka viņu izvēle par labu konkrētiem kandidātiem netiks ņemta vērā vai ka viņu balsis tiks ieskaitītas tikai konkrētām politiskajām partijām. Vienā dalībvalstī jebkura cita atzīme vai vārds, kas nav kandidāta reģistrācijas numurs, liek vēlēšanu zīmi uzskatīt par spēkā neesošu. No šīm septiņām valstīm tikai **Malta** nodrošina palīdzību cilvēkiem ar redzes traucējumiem — informācija Braila rakstā un audio aprīkojums ir pieejams pēc pieprasījuma un bez iepriekšējas brīdināšanas par šādu vajadzību, un, ja persona tomēr nespēj nodot savu balsi, tad vēlēšanu asistenti sniedz vajadzīgo palīdzību; palīdzības sniegšanas laikā vēlēšanu kabīnes nav pieejamas citiem cilvēkiem.

6.3.12. Dažās dalībvalstīs balsošanas process ietver vairāk nekā tikai vienu vienkāršu darbību; vēlētājam ir dotas vairākas atšķirīgas iespējas, kuras var būt grūti saprotamas. **Lietuvā** vēlētājs var neizvēlēties nevienu kandidātu vai arī izvēlēties līdz pat pieciem kandidātiem; **Slovākijā** var izvēlēties līdz diviem kandidātiem; **Luksemburgā** vēlētāja rīcībā ir noteikts skaits balsu, kuras viņš var piešķirt kandidātiem, un vienam kandidātam var piešķirt līdz divām balsīm; **Malta** ir jāizvēlas ne vairāk kā pieci kandidāti, norādot to vēlamo secību; **Zviedrijā** vēlētājam vispirms ir jāizvēlas viena no trim vēlēšanu zīmēm un pēc tam jāveic dažādas darbības atkarībā no izvēlētas zīmes, turklāt īpašos gadījumos ir iespējams ne vien izvēlēties no saraksta vēlamo kandidātu, bet arī pierakstīt klāt tādas personas vārdu un uzvārdu, kura sarakstā nemaz nav iekļauta. Informatīvajās rokasgrāmatās, kuras šajās valstīs nodrošina valsts iestādes, ir izskaidrots, kādu rezultātu sniedz dažādu vēlētājiem pieejamo iespēju izmantošana. **Zviedrijā**, kur ir vissarežģītākā sistēma, tiek izvietoti plakāti ar attēliem, kuros soli pa solim parādīts, kā balsot.

6.3.13. Piezīmes

- a) Vēlētājiem ar invaliditāti balsošanas tehniskie aspekti ir tikpat svarīgi kā informācijas pieejamība vai piekļuve vēlēšanu iecirknim. Visērtākais risinājums, kā izdarīt izvēli, ir atzīmēt ar “x” vai līdzīgu atzīmi pietiekami liela izmēra rūtiņu. Neredzīgiem cilvēkiem un

26

Arī Īrijā ir pieejams šāds trafarets, taču vienīgi referendumos un prezidenta vēlēšanās.

cilvēkiem ar redzes traucējumiem, kā arī cilvēkiem, kuriem ir grūtības salasāmi rakstīt ar pildspalvu, ļoti piemērots risinājums ir īpaši vēlēšanu zīmju trafareti, uz kuriem ir norādes Braila rakstā vai arī viegli lasāmā tekstā (piemēram, tikai kandidātu atsauces numuri). Taču balsošana, apvelkot apli, piemēram, ap kandidāta atsauces numuru, ir būtisks šķērslis vēlētājiem ar ierobežotām roku kustībām.

- b) Ja vēlētājam no visām saņemtajām vēlēšanu zīmēm ir jāizvēlas vēlēšanu zīme ar izvēlētās politiskās partijas nosaukumu, tad burtu lielumam atsevišķu partiju vēlēšanu zīmēs ir jābūt pietiekamam un visām zīmēm jābūt iespiestām arī Braila rakstā vai arī ievietotām aploksnēs, uz kurām ir norādes Braila rakstā, lai neredzīgi cilvēki varētu izvēlēties pareizo zīmi.
- c) Balsošana, uzrakstot kandidāta numuru vai vārdu un uzvārdu, vai politiskās partijas nosaukumu uz vēlēšanu zīmes, ir apgrūtināša un rada risku, ka nodotā balss tiks atzīta par nederīgu. Tādēļ, neraugoties uz vēlēšanu tradīcijām katrā valstī, ir vērts apsvērt iespēju grozīt šo noteikumu.
- d) Informācija par balsošanas kārtību būtu attiecīgi jāpielāgo personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem. Vislabākais risinājums ir teksts ar vienkāršiem teikumiem vai arī instrukcijas ar attēliem. Īpaši svarīgi tas ir valstīs ar sarežģītu balsošanas procesu, kas paredz, ka vēlētājam ir jāpieņem virkne lēmumu un jāveic attiecīgas darbības. Vēlētājiem ir jāizskaidro ne vien visi balsošanas procesa posmi, bet arī to sekas.

6.4. Iepriekšēja balsošana (pirms oficiālās vēlēšanu dienas) noteiktos vēlēšanu iecirkņos

6.4.1. Desmit dalībvalstīs vismaz dažām vēlētāju grupām piedāvā iespēju balsot iepriekš, personīgi ierodoties noteiktā vēlēšanu iecirknī, kas parasti atrodas vietējās pašvaldības telpās. Šie vēlēšanu iecirkņi atrodas telpās, kas pielāgotas personām ar ierobežotām spējām patstāvīgi pārvietoties.

6.4.2. Astonās no šīm desmit valstīm visiem pilsoņiem ir tiesības balsot iepriekš, savukārt pārējās divās valstīs iepriekšējās balsošanas iespēja ir pieejama tikai noteiktām pilsoņu grupām. Invaliditāte nav pamatojums vajadzībai balsot iepriekš, taču cilvēki, kuri atrodas slimnīcā vai atradīsies slimnīcā vēlēšanu dienā, var balsot iepriekš.

6.4.3. Lielākajā daļā valstu vēlētājiem nav jāveic nekādas administratīvas darbības, lai varētu balsot iepriekš. (Tomēr dažās valstīs agrīnai balsošanai ir jāreģistrējas iepriekš.) Viņi var vienkārši doties uz vēlēšanu iecirkni tā darba laikā. **Somijā** iepriekšēja balsošana notiek vēlēšanu iecirkņos, kas izveidoti slimnīcās un ilgtermiņa aprūpes iestādēs, kā arī citās vietās.

6.4.4. Piezīmes

- a) Iepriekšēja balsošana var būt efektīvs veids, kā palīdzēt personām ar invaliditāti piedalīties vēlēšanās. Tā kā tā notiek dažas pēdējās dienas pirms vēlēšanām, vietējām pašvaldībām ir vieglāk noorganizēt transportu cilvēku nogādāšanai vēlēšanu iecirkņos.

b) Ilgtermiņa aprūpes iestādēs šādu balsošanu ir vieglāk noorganizēt darba dienā, jo tad parasti strādā vairāk darbinieku nekā svētdienā, kas lielākajā daļā valstu ir tradicionālā vēlēšanu diena.

6.5. Balsošana pa pastu

6.5.1. Dažās dalībvalstīs vēlētāji, kas dzīvo valstī, kurā tie balso, var iepriekš (pirms vēlēšanu dienas) saņemt vēlēšanu zīmes, kuras tiem personīgi jāaizpilda un jānosūta pa pastu vai ar kurjeru vai arī jānodod kādai citai personai (kas nav vēlēšanu komisijas loceklis) nogādāšanai vēlēšanu komisijā. Šajā ziņojumā visi šādi balsošanas veidi tiek saukti par balsošanu pa pastu.

6.5.2. **Spānijā, Luksemburgā un Vācijā** visi pilsoņi var balsot pa pastu. **Austrijā, Īrijā, Polijā, Slovēnijā un Zviedrijā** šis balsošanas veids ir paredzēts šauri definētām tādu iedzīvotāju grupām, kuri vēlēšanu dienā nevar ierasties vēlēšanu iecirknī, tostarp personām ar invaliditāti.

6.5.3. **Dānijā** pastāv jaukta sistēma, kas ietver arī balsošanu pa pastu. Noteiktos vēlēšanu iecirkņos pastāv plašas iepriekšējās balsošanas iespējas — sākot no trim nedēļām un beidzot ar divām dienām pirms vēlēšanu dienas. Ja cilvēki nevar ierasties vēlēšanu iecirknī, iepriekšējā balsošana notiek arī pa pastu. Tādās iestādēs kā slimnīcas un aprūpes nami to vadība savāc pienācīgi aizsargātas vēlēšanu zīmes no cilvēkiem, kuri uzturas šajās iestādēs, un nosūta tās vēlēšanu komisijai. Īpašas vēlēšanu amatpersonas nodarbojas ar aizpildītu vēlēšanu zīmju savākšanu no personām ar invaliditāti viņu mājās.

6.5.4. Valstīs, kur vēlētājiem ir jāpaziņo par savu vēlmi balsot pa pastu, vēlēšanu zīmju saņemšanai tiek izmantotas ļoti ērtas procedūras — pieteikuma veidlapa vienmēr ir jāiesniedz birojam (vēlētājam tas nav jādara personīgi), un dažās valstīs tiek pieņemti arī pa pastu nosūtīti pieteikumi, tiešsaistē aizpildītas veidlapas vai pat pieteikumi pa telefonu. Visbiežāk vēlēšanu zīmes bez maksas tiek nosūtītas uz dzīvesvietas adresi; **Īrijā un Spānijā** tās var saņemt noteiktos birojos. **Spānijā** persona ar invaliditāti, kura nevar doties uz pasta nodaļu, lai pieprasītu iespēju balsot pa pastu vai saņemtu vēlēšanu zīmes, var zvanīt valsts notāram, kurš bez maksas izsniedz pilnvaru, lai vēlētāja ar invaliditāti izvēlēta persona varētu izpildīt prasības, kas saistītas ar balsošanu pa pastu. **Vācijā** vēlētāji ar invaliditāti var lūgt valsts iestādēm palīdzību vajadzīgo dokumentu iegūšanā, lai savu vēlēšanu zīmi varētu nosūtīt pa pastu.

6.5.5. Vēlētāju aizpildītās vēlēšanu zīmes tiek nosūtītas bez maksas (pa pastu vai ar kurjeru). **Zviedrijā** aploksni ar aizpildītu vēlēšanu zīmi no vēlētāja savāc īpašs pārstāvis (piemēram, pastnieks), kurš to nogādā vēlēšanu komisijā; vēlētājs (vai, vajadzības gadījumā, viņa palīgs) šo vēlēšanu zīmi ieliek aploksnē minētā pārstāvja un liecinieka klātbūtnē. **Polijā, Austrijā un Zviedrijā** vēlētājs, kurš ir izteicis vēlmi balsot pa pastu un ir saņēmis vēlēšanu zīmes, var arī mainīt savas domas un tā vietā, lai vēlēšanu zīmi nosūtītu atpakaļ, viņš vēlēšanu dienā var to personīgi aiznest uz vēlēšanu urnu savā vēlēšanu iecirknī.

6.5.6. **Vācijā un Polijā** neredzīgi vēlētāji var saņemt īpašus vēlēšanu zīmju trafaretus (tādus pašus kā vēlēšanu iecirkņos pieejamie trafareti), kas viņiem sniedz iespēju balsot pilnīgi patstāvīgi.

6.5.7. Piezīmes

- a) Personām ar invaliditāti balsošana pa pastu ievērojami atvieglo piedalīšanos vēlēšanās.
- b) Šī risinājuma efektivitāte un popularitāte tomēr ir atkarīga no procedūru vienkāršības un no maksas neiekasēšanas, no tā, kā paužama vēlme šādi piedalīties vēlēšanās, kādas ir vēlēšanu zīmes saņemšanas iespējas un kādā veidā aizpildītā zīme ir atgriežama.
- c) Vēlētājiem būtu jāsaņem ne vien vēlēšanu zīmes, bet arī konkrētā vēlētāja invaliditātes veidam pielāgota informācija un, vajadzības gadījumā, arī vēlēšanu zīmju trafarets neredzīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar redzes traucējumiem.

6.6. Balsošana, kas notiek, izmantojot pārvietojamas vēlēšanu urnas

- 6.6.1. Šī veida balsošana ar zināmām aptvēruma atšķirībām tiek izmantota 17 dalībvalstīs. Divpadsmit no šīm 17 valstīm ir iespējams balsot, izmantojot vēlēšanu urnu, kas tiek nogādāta vēlētāja pašreizējā atrašanās vietā (piemēram, pastāvīgajā dzīvesvietā, pie slimnīcas gultas vai ilgtermiņa aprūpes iestādē) vai arī atrodas vēlēšanu iecirkņa priekšā (gadījumos, kad iekļūšana vēlēšanu iecirknī vēlētājam ir pārāk apgrūtināta). No vēlētāja viedokļa tāda pati situācija ir piecās citās dalībvalstīs, kur balss netiek nodota, iemetot vēlēšanu zīmi vēlēšanu urnā (jo tā fiziski netiek nogādāta līdz vēlēšanu urnai), tā vietā vēlēšanu komisijas locekļiem savācot pienācīgi aizsargātu vēlēšanu zīmi, kas ievietota aploksnē, kura šajā gadījumā uzskatāma par vēlēšanu urnu, tieši no vēlētāja.
- 6.6.2. Šādu balsošanas iespēju var izmantot personas, kuras invaliditātes vai veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu iecirknī. Daudzās valstīs pietiek ar to, ka vēlētājs vēlēšanu dienā atrodas slimnīcā vai ilgtermiņa aprūpes iestādē, vai arī ir sasniedzis 70 gadu vecumu, kā tas ir **Lietuvā**. Dažās valstīs ir spēkā nosacījumi, kuros izklāstītas formālas prasības; citās valstīs konkrētas situācijas tiek izvērtētas elastīgāk, ņemot vērā arī īslaicīgu pārvietošanās spēju zudumu (piemēram, pacienta atrašanos mājās pēc operācijas).
- 6.6.3. Procedūra, kas jāizpilda, lai paziņotu par savu nodomu balsot, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu, ES dalībvalstīs ir ļoti elastīga; nereti to ir iespējams izdarīt, aizpildot oficiālu pieteikumu, piezvanot vai nosūtot e-pasta vēstuli. Tikai viena valsts prasa iesniegt izziņu par veselības stāvokli, lai pamatotu nespēju ierasties vēlēšanu iecirknī.
- 6.6.4. Divpadsmit valstis piedāvā viselastīgāko risinājumu — vēlēšanu urnas nogādāšanu vēlētāja dzīvesvietā. Visbiežākais ierobežojums šajā gadījumā ir prasība, ka vēlētāja dzīvesvietai ir jāatrodas tās pašvaldības teritorijā, kurā atrodas vēlētājam atkarībā no viņa dzīvesvietas noteiktais vēlēšanu iecirknis. Trīs valstīs pārvietojamas vēlēšanu urnas izmantošana ir paredzēta tikai tādiem slimnīcu pacientiem un cilvēkiem aprūpes iestādēs, kuri ir guloši un nespēj patstāvīgi pārvietoties. Divās citās valstīs, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu, ir atļauts vēlēšanu urnu pārvietot vēlēšanu iecirkņa telpās, ja fiziski šķēršļi neļauj vēlētājam līdz tai nokļūt. Ir iespējams pat iznest vēlēšanu urnu un vēlēšanu zīmes vēlēšanu iecirkņa priekšā.

6.6.5. **Slovākijā, Somijā un Igaunijā** cilvēkiem, kuri nodrošina pastāvīgu aprūpi vēlētajiem ar invaliditāti, ir atļauts balsot vienlaikus ar aprūpējamo personu, izmantojot to pašu vēlēšanu urnu. Ir jāievēro šādi nosacījumi: iepriekšēja paziņošana, kopīga vēlēšanu komisija un cieša saikne ar vēletāju.

6.6.6. Aptuveni puse dalībvalstu iespēju balsot, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu, nodrošina vēlēšanu dienā, savukārt pārējās valstis — dienās pirms vēlēšanām. Vēletājs parasti tiek informēts par laikposmu, kurā vēlēšanu urna varētu tikt nogādāta viņa mājās; tikai četrās valstīs šis laikposms ir samērā īss (nepārsniedz trīs stundas).

6.6.7. Vēletājiem ar invaliditāti, kuri balso, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu, ir tiesības saņemt tādu pašu palīdzību kā vēlēšanu iecirknī, proti, vēlēšanu zīmju trafaretus neredzīgiem cilvēkiem (ja tie pieejami attiecīgajā valstī) vai citas personas (palīga) atbalstu.

6.6.8. Piezīmes

a) Pārvietojama vēlēšanu urna ir ļoti efektīvs veids, kā sniegt iespēju personām ar invaliditāti piedalīties vēlēšanās. Taču attiecībā uz izmaksām jānorāda, ka šo risinājumu ir lietderīgi apvienot ar balsošanu pa pastu, jo abi balsošanas veidi var lieliski viens otru papildināt.

b) Kā pagaidu risinājumu līdz brīdim, kad būs uzlabota piekļuve vēlēšanu iecirkņiem, varētu apsvērt iespēju iznest vēlēšanu zīmes un nelielu papildu vēlēšanu urnu vēlēšanu iecirkņa priekšā, lai vēletāji savu balsi varētu nodot tur.

c) Slimiem cilvēkiem vai cilvēkiem ar smagu invaliditāti var būt ļoti apgrūtināši stundām ilgi gaidīt, kad ieradīsies vēlēšanu komisija ar vēlēšanu urnu. Laikposmam, kurā vēlēšanu urna tiek atvesta, būtu jābūt īsam.

6.7. Balsošana uz pilnvaras pamata

6.7.1. Jēdziens “balsošana uz pilnvaras pamata” attiecas tikai uz tiem gadījumiem, kad vēletājs pilnvaro citu personu vēlēšanu iecirknī nodot balsi viņa vārdā. Šis process tiek dēvēts par balsstiesību deleģēšanu. Pilnvarotā persona balso vēletāja vārdā un nepavada vēletāju balsošanas laikā.

6.7.2. Šāda iespēja ir pieejama četrās dalībvalstīs: **Francijā** un **Nīderlandē** visi vēletāji var balsot ar pilnvarotās personas starpniecību; **Polijā** šī iespēja ir pieejama tikai personām ar invaliditāti un cilvēkiem, kas vecāki par 75 gadiem; **Beļģijā** šādas tiesības ir samērā lielai vēletāju daļai, tostarp slimiem cilvēkiem un personām ar invaliditāti, ar nosacījumu, ka tiek iesniegta atbilstīga izziņa par veselības stāvokli.

6.7.3. Pilnvarotajai personai jābūt tiesīgai balsot tajā pašā vēlēšanu iecirknī, kur ir tiesīgs balsot savas balsstiesības deleģējošais vēletājs. Pastāv arī šī noteikuma izņēmumi, taču to piemērošanai jāveic atsevišķas administratīvās procedūras.

6.7.4. **Polijā** un **Francijā** balsstiesību deleģēšanai jānotiek vietējās atbildīgās amatpersonas klātbūtnē; tā var notikt arī vēlētajā mājās. **Beļģijā** balsstiesības tiek deleģētas, izmantojot īpašu veidlapu, un tai nav vajadzīgs oficiāls apstiprinājums.

6.7.5. Visās minētajās valstīs citos ierobežojumos ir uzsvērts arī šī balsošanas veida izņēmuma raksturs. **Beļģijā** persona var būt pilnvarotā persona tikai vienam cilvēkam, **Nīderlandē** — diviem cilvēkiem; **Francijā** — parasti vienam cilvēkam, taču var būt arī vēl vienam, ja pilnvaroto personu iecēlis cilvēks, kas dzīvo ārvalstīs; **Polijā** — diviem cilvēkiem, ja vien vismaz viens no balsstiesības deleģējošajiem cilvēkiem ir tuvs ģimenes loceklis.

6.7.6. Piezīmes

- a) Balsošanu uz pilnvaras pamata var uzskatīt par papildu risinājumu, taču to nedrīkst izmantot kā ieganstu to centienu bremsēšanai, kuru mērķis ir sniegt iespēju visiem vēlētajiem patiesi un tieši piedalīties vēlēšanās.
- b) Īpaša uzmanība jāpievērš tam, kā balsstiesības tiek deleģētas (paraksta nepieciešamība). Vēlētajiem ar invaliditāti ir jānodrošina iespēja deleģēt savas balsstiesības savā dzīvesvietā.
- c) Noteikums, ka viena persona var būt pilnvarotā persona ierobežotam cilvēku skaitam, ir piemērots risinājums, lai novērstu pārkāpumus vēlēšanu procesā.

6.8. Elektroniskā balsošana

6.8.1. **Igaunijā** visi pilsoņi var balsot elektroniskā veidā. Elektroniskā balsošana ir viens elements vispusīgā sistēmā, kas pilsoņiem ļauj sazināties ar valsts iestādēm un nokārtot gandrīz visus oficiālos jautājumus. Šī sistēma tiek izmantota tik plaši, ka nav nekādas vajadzības organizēt apmācību. Elektroniskā balsošana ir visērtākais risinājums daudziem igauņiem ar invaliditāti. Balsojot šādā veidā, ir jānorāda kandidāta reģistrācijas numurs — gluži tāpat kā tradicionālajos vēlēšanu iecirkņos. Vēl viens ieguvums ir tas, ka datora ekrānā ir daudz ērtāk pārlūkot kandidātu sarakstu nekā pētīt papīra vēlēšanu zīmes vēlēšanu iecirknī.

6.8.2. Veids, kādā balsošana tiek organizēta **Igaunijā**, palīdz aizsargāt vēlētajus no mēģinājumiem piespiest viņus balsot par noteiktu kandidātu vai partiju, kas ir ļoti svarīgi personām ar invaliditāti, kuras bieži ir atkarīgas no saviem aprūpētājiem. Tiek piemērots pēdējās nodotās balss princips: persona, kura balso elektroniski, var pārdomāt un balsot vēlreiz — sistēma par derīgu uzskata pēdējo nodoto balsi. Vēlētājs var pārdomāt pat tad, ja elektroniskā balsošana jau ir noslēgusies. Taču šādā gadījumā vēlētajam personīgi jāierodas vēlēšanu iecirknī.

6.8.3. Noteiktos **Beļģijas** reģionos balsošana vēlēšanu iecirkņos notiek, izmantojot īpašas stacionāras ierīces ar ekrānu (līdzīgas bankomātiem). Tomēr personām ar invaliditāti šis nav būtisks uzlabojums: problēmas var būt saistītas ar ekrāna augstumu un informācijas salasāmību, kā arī ar to, cik liela roku veiclība ir nepieciešama iekārtas izmantošanai.

6.8.4. Piezīmes

- a) Elektroniskā balsošana var būt vēl viens balsošanas veids, kas piemērots personām ar invaliditāti tiktāl, ciktāl tā ietilpst vispusīgā sistēmā, kas nodrošina elektronisku saziņu starp pilsoņiem un valsts iestādēm. Nav lietderīgi izveidot sistēmu, kas paredzēta tikai vēlēšanām. Neskarot ar drošību saistītus tehniskos nosacījumus, būs jāveic būtiski ieguldījumi, lai, piemēram, uzlabotu informētību par šo balsošanas metodi, jo īpaši ņemot vērā to, ka šīs informācijas nodošana personām ar dažāda veida invaliditāti prasīs individualizētu pieeju.
- b) Elektroniskā balsošana, izmantojot stacionāras ierīces, kas atrodas vēlēšanu iecirkņos, patlaban būtiski neuzlabo vēlēšanu pieejamību personām ar invaliditāti. Lai to mainītu, ir vajadzīgi tehniski risinājumi, kas ļautu personām ar dažādiem invaliditātes veidiem ar šīm ierīcēm rīkoties patstāvīgi, un to novietojumam jābūt tādām, kas balsotājiem garantē reālu konfidencialitāti un aizklātumu.

6.9. Balsošana ilgtermiņa aprūpes iestādēs un slimnīcās

Cilvēkiem, kuri atrodas ilgtermiņa aprūpes iestādēs un slimnīcās, nereti tiek liegta iespēja izmantot savas balsstiesības. Ja vēlētajī konkrētajā valstī noteiktos apstākļos var izmantot citus balsošanas veidus, kas neparedz ierašanos vēlēšanu iecirknī (piemēram, balsošana, kas notiek, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu, vai balsošana pa pastu), tad šīs iespējas, protams, ir pieejamas arī cilvēkiem, kuri atrodas minētajās iestādēs. Taču dažas valstis ir ieviesušas īpašus pasākumus, kas paredzēti tieši šādiem cilvēkiem, tādējādi visaptveroši atbalstot viņu līdzdalību vēlēšanās. Līdz ar to šiem vēlētajiem pirms vēlēšanām nav jākārt nekādas īpašas formalitātes atšķirībā no vēlētajiem ar līdzīgu veselības stāvokli, kuri dzīvo mājās.

- 6.9.1. Septiņas valstis šiem cilvēkiem nodrošina “slēgtus vēlēšanu iecirkņus”. Tie ir atvērti vēlēšanu dienā, un to darba laiks parasti ir tāds pats kā parastajiem vēlēšanu iecirkņiem. **Polijā** šīm vēlēšanu komisijām ir atļauts beigt darbu ātrāk, ja visi vēlētajī, kam ir tiesības balsot, savu balsi ir nodevuši. **Itālijā** šādu vēlēšanu iecirkņu darba laiku nosaka slimnīcas vai aprūpes iestādes vadītājs, un tas parasti ir ievērojami īsāks nekā citu valstī esošo vēlēšanu iecirkņu darba laiks.
- 6.9.2. Izšķirošais faktors, kas nosaka, vai iestādē tiks atvērts vēlēšanu iecirknis, ir cilvēku skaits šajā iestādē. Šis kritērijs dažādās valstīs būtiski atšķiras: **Bulgārijā** pietiek ar 10 cilvēkiem, **Polijā** — ar 15, **Maltā** noteiktais sliekšnis ir 50 cilvēki veco ļaužu pansionātiem, savukārt lielāko slimnīcu nosaukumi ir tieši norādīti vēlēšanu likumā; **Itālijā** — 200 cilvēkiem. **Vācijā** un **Horvātijā** vēlēšanu komisijas tiek veidotas lielākās iestādēs, savukārt uz mazākām slimnīcām un ilgtermiņa aprūpes iestādēm var doties īpašas mobilās vēlēšanu komisijas vai parasto komisiju pārstāvji.
- 6.9.3. Citās valstīs ir ieviesti īpaši balsošanas veidi, kas pieejami tikai tiem cilvēkiem, kuri atrodas slimnīcās un ilgtermiņa aprūpes iestādēs. **Lietuvā** cilvēki, kuri spēj pārvietoties, pirms vēlēšanu dienas tiek vesti balsot uz noteiktām pasta nodaļām. Pie cilvēkiem, kuri šajās pasta nodaļās nevar nokļūt, ierodas īpaša komisija un atved vēlēšanu zīmes, nodrošinot, ka tās tiek aizpildītas patstāvīgi vai arī ar vēlētajā izvēlēta palīga atbalstu vēlētajā uzraudzībā. **Somijā** balsošana notiek tāpat kā slēgtos vēlēšanu iecirkņos, taču pirms vēlēšanu dienas (no vienpadsmit līdz

piecām dienām pirms vēlēšanām). Līdzīga situācija ir **Igaunijā**. **Īrijā** ilgtermiņa aprūpes iestādēs dzīvojošie vēlētāji, iesniedzot medicīnisko izziņu, var pieprasīt iekļaušanu īpašajā vēlētāju sarakstā, un pēc procedūras noslēgšanās attiecīgas amatpersonas ierodas pie viņiem individuāli, lai viņi varētu nodot balsi.

6.9.4. Guloši cilvēki, kuriem vajadzīga nepārtraukta aprūpe, var balsot visās valstīs, kur tiek organizēta balsošana slimnīcās un ilgtermiņa aprūpes iestādēs. Lielākā daļa šo cilvēku balso savā istabiņā vai palātā, iemetot vēlēšanu zīmi pārvietojamā vēlēšanu urnā, kuru nodrošina vēlēšanu komisija. Divās valstīs šie vēlētāji gultās vai ratiņkrēslos tiek nogādāti pienācīgi sagatavotos vēlēšanu iecirkņos. Ja vēlētājs nespēj patstāvīgi izdarīt izvēli, to šī vēlētāja uzraudzībā norāda viņa izvēlēta persona.

6.9.5. Šādās iestādēs starp pacientiem un darbiniekiem veidojas īpašas attiecības, kas nereti ir saistītas ar augstu atkarības līmeni, bet tas savukārt rada risku, ka vēlētāju lēmums varētu tikt ietekmēts. Tādēļ šajās iestādēs nevajadzētu veicināt attālinātu balsošanu (piemēram, pa pastu vai internetā), tā vietā orientējoties uz tiešas balsošanas veidiem, kas ļauj neatkarīgai komisijai pārbaudīt, vai kāds darbinieks nemēģina pārliecināt vēlētāju balsot par kādu konkrētu kandidātu vai partiju.

6.9.6. Daudzās valstīs gadījumā, ja šādās iestādēs nav izveidots vēlēšanu iecirknis, tajās esošie cilvēki vēlēšanu dienā vai pirms tās var izmantot citus balsošanas veidus, galvenokārt balsošanu, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu, vai arī pa pastu, vai arī viņi var tikt aizvesti uz parastu vēlēšanu iecirkni. Šo iespēju pieejamību ļoti bieži koordinē iestādes vadība. Dažās valstīs to nodrošina mobila vēlēšanu komisija, kas ierodas slimnīcā vai aprūpes iestādē, un iestādes iemītniekiem nav iepriekš jāpieprasa šāda iespēja piedalīties balsošanā.

6.9.7. Gandrīz trešdaļā dalībvalstu cilvēkiem, kas atrodas ilgtermiņa aprūpes iestādēs vai ilgstoši ārstējas slimnīcās, nav nekādu iespēju piedalīties vēlēšanās. Var būt arī tā, ka, lai gan teorētiski balsošana ir iespējama, šo tiesību izmantošana praksē daudzās valstīs prasa lielas pūles un ģimenes atbalstu. Pārējās valstīs lielākā daļa šo cilvēku var piedalīties vēlēšanās, taču ieviestie sistēmiskie risinājumi galvenokārt ir vērsti uz atsevišķām vēlētāju grupām — galvenokārt uz tiem vēlētājiem, kas atrodas lielākās iestādēs.

6.9.8. Piezīmes

a) Demogrāfiskās pārmaiņas un sabiedrības novecošana ir faktori, kas palielinās aprūpes iestādēs un slimnīcās esošo cilvēku skaitu. Dalībvalstu pārvaldes iestādēm īpaša uzmanība ir jāvelta tam, lai nodrošinātu, ka šie cilvēki var izmantot savas tiesības balsot.

b) Pieredze rāda, ka slēgts vēlēšanu iecirknis ir vislabākais sistēmiskais risinājums, ja iestādē ir vismaz 50–100 cilvēku, bet personām, kas uzturas mazākās iestādēs, tiek sniegta iespēja balsot, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu, kuru nodrošina mobila vēlēšanu komisija. Gulošiem cilvēkiem, protams, vienmēr ir jānodrošina iespēja balsot, izmantojot pārvietojamu vēlēšanu urnu.

- c) Ņemot vērā īpašās attiecības, kas šādās iestādēs veidojas starp pacientiem un darbiniekiem un ir saistītas ar augstu atkarības līmeni, ir jāsamazina risks, ka vēlētajū lēmumi varētu tikt ietekmēti. Tādēļ šādās iestādēs būtu jāorientējas uz tiešas balsošanas veidiem, kas ļauj neatkarīgai komisijai pārbaudīt, vai kāds darbinieks nemēģina pārliecināt vēlētajū balsot par kādu konkrētu kandidātu vai partiju.

6.10. Obligāta balsošana

6.10.1. Trīs ES valstīs piedalīšanās vēlēšanās ir obligāta. **Beļģijas** un **Grieķijas** tiesību aktos šim noteikumam nav paredzēti nekādi izņēmumi. **Luksemburgā** balsošana nav obligāta cilvēkiem, kas vecāki par 75 gadiem.

6.10.2. **Beļģijā** un **Luksemburgā** nepiedalīšanos vēlēšanās ir jāpamato rakstiskā vēstulē, kurai var būt pievienoti arī apstiprinoši pierādījumi. **Grieķijā** nepiedalīšanās ir jāpamato sarunā ar amatpersonu. Nav nekādu īpašu procedūru, kas būtu pielāgotas personu ar invaliditāti vajadzībām.

6.10.3. Cilvēkiem ar invaliditāti tas bieži rada papildu stresu — pirmkārt, organizatorisku nepilnību dēļ viņiem nav iespējas balsot, un, otrkārt, viņiem ir jāpamato nepiedalīšanās vēlēšanās. Turklāt vienmēr pastāv risks, ka pamatojums netiks uzskatīts par pietiekamu un ka var tikt piemēroti sodi.

6.10.4. Tikai **Grieķijā**, neraugoties uz to, ka šis noteikums ir daļa no tiesiskā regulējuma, praksē iestādes to interpretē ļoti plaši: par nepiedalīšanos vēlēšanās netiek piemērotas nekādas sankcijas. **Beļģijā** pirmajā gadījumā, kad persona nepamatoti nepiedalās vēlēšanās, var tikt izteikts brīdinājums vai arī piemērots naudas sods 40–80 EUR apmērā. Ja persona arī turpmāk nepamatoti nepiedalās vēlēšanās, tiek piemēroti lielāki naudas sodi (80–200 EUR); ja vēletājs 15 gadu laikā četras reizes nav piedalījies vēlēšanās, viņš uz 10 gadiem tiek izslēgts no vēletāju reģistra. **Luksemburgā** pirmajā gadījumā, kad persona nepamatoti nepiedalās vēlēšanās, tiek piemērots naudas sods 100–250 EUR apmērā; turpmākajos gadījumos (piecu gadu laikā) tiek piemērots naudas sods 500–1000 EUR apmērā, un likumā ir paredzēts arī kriminālsods, tomēr ir maz ticams, ka tas tiks piemērots praksē.

6.10.5. Piezīmes

- a) Atsevišķu to valstu iestādēm, kurās ir noteikts, ka vēletājiem obligāti jāpiedalās vēlēšanās, katrā ziņā ir jāievieš pasākumi, kas ikvienai personai ar invaliditāti nodrošina iespēju piedalīties vēlēšanās.
- b) Nedrīkst izveidoties tāda situācija, ka personai ar invaliditāti ir jāpārliecina valsts iestāde, ka viņa nespēja piedalīties vēlēšanās tāpēc, ka valstī piemērotie vēlēšanu līdzdalības nosacījumi nebija pielāgoti attiecīgajam invaliditātes veidam.

6.11. Balsstiesības pastāvīgās dzīvesvietas valstī, ja tā atšķiras no izcelsmes valsts

6.11.1. Visiem ES pilsoņiem, kuri dzīvo dalībvalstī, kas nav viņu izcelsmes valsts, ir tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās savas pastāvīgās dzīvesvietas valstī. Taču, lai šīs tiesības varētu izmantot, viņiem ir jāreģistrējas vēlēšanu reģistrā.

6.11.2. Vairumā dalībvalstu iekļaušana vēlēšanu sarakstā ir vai nu automātiski saistīta ar iekļaušanu iedzīvotāju vai nodokļu maksātāju reģistrā, vai arī potenciālais vēlētais var paziņot par savu vēlmi balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās brīdī, kad tiek īstenota iedzīvotāju / nodokļu maksātāju reģistrācijas procedūra, vai arī pēc tās. Septiņās valstīs šī procedūra ir sarežģītāka. Četrās no tām ES pilsoņiem, kuri vēlas balsot, ir jāizpilda atsevišķa reģistrācijas procedūra, aizpildot reģistrācijas veidlapu. Trīs valstīs ir jāiesniedz pieteikums, kuru izskata vietējās pašvaldības.

6.11.3. Tehniskie risinājumi, kas nodrošina iekļaušanu vēlēšanu reģistrā, ir būtiski svarīgi personām ar invaliditāti. Divpadsmit dalībvalstīs visas formalitātes ir iespējams izpildīt, tikai ierodoties personīgi attiecīgajā iestādē. Pārējās 15 dalībvalstīs ir pieejamas arī citas, ērtākas metodes. Četrpadsmit valstīs ir iespējams nosūtīt pieprasījumu papīra formātā, savukārt desmit valstīs to var nosūtīt elektroniski, t. i., nosūtot e-pasta vēstuli ar pielikumiem vai arī aizpildot tiešsaistes veidlapu. Nosūtot pieprasījumu pa e-pastu, parasti ir vajadzīgs derīgs elektroniskais paraksts, taču, piemēram, **Lietuvā** pietiek nosūtīt aizpildītas pieteikuma veidlapas skenētu kopiju kopā ar visiem vajadzīgajiem pielikumiem. Tomēr nevienā valstī, kur ir iespējams aizpildīt tiešsaistes veidlapu, tā nav pielāgota cilvēkiem ar redzes traucējumiem, un trūkst arī jebkādu nedzirdīgiem cilvēkiem piemērotu risinājumu, piemēram, informācijas zīmju valodā. Dažās valstīs ir iespējams procedūras individuāli pielāgot personu ar invaliditāti īpašajām vajadzībām. Piemēram, **Maltā** valdības amatpersona pat var doties uz personas, kura vēlas reģistrēties, mājām, lai šī persona varētu aizpildīt veidlapu; **Lietuvā** šo veidlapu var iesniegt vai nosūtīt arī cita persona.

6.11.4. Tikai divās valstīs citu ES dalībvalstu pilsoņiem, kuri ir iekļauti vēlēšanu reģistrā, pirms katrām vēlēšanām ir jāpārreģistrējas, kas, šķiet, ir pilnīgi nevajadzīgs administratīvais slogs. Citās valstīs šie pilsoņi vienmēr jau ir iekļauti vēlēšanu reģistrā.

6.11.5. Ļoti svarīgs aspekts ir termiņš, līdz kuram var iesniegt pieteikumu iekļaušanai vēlēšanu reģistrā. Lielākajā daļā ES valstu šis termiņš ir noteikts krietni pirms vēlēšanām: vairāk nekā četras nedēļas pirms vēlēšanām; dažās valstīs — 60 dienas pirms vēlēšanām; un vienā valstī pat 90 dienas pirms vēlēšanām. Tādēļ potenciālajiem vēlētajiem ir jāreģistrējas jau pirms tam, kad plašsaziņas līdzekļos parādās informācija par principiem, kas nosaka iespēju piedalīties vēlēšanās, tostarp arī par pasākumiem, kuri attiecas uz personām ar invaliditāti un ļauj tām saprast, vai tās spēs patstāvīgi piedalīties vēlēšanās. Tikai divās valstīs noteiktais termiņš ir mazāks nekā viena nedēļa pirms vēlēšanām: **Lietuvā** ir iespējams reģistrēties septiņas dienas pirms vēlēšanām un **Polijā** — piecas dienas pirms vēlēšanām (un izņēmuma gadījumos pat vēl vēlāk).

6.11.6. Piezīmes

- a) To vēlētajū, kuri dzīvo ES valstī, kas nav viņu izcelsmes valsts, reģistrācijai būtu jānotiek tikai vienu reizi, turpmākajās vēlēšanās šo procesu lieki neatkārtojot.
 - b) Daudzām personām ar invaliditāti reģistrēšanās, ierodoties personīgi kādā iestādē, var būt neiespējama vai ārkārtīgi apgrūtināta. Tādēļ ir jānodrošina un pastāvīgi jāpaplašina citas reģistrēšanās iespējas, tostarp personalizētas metodes, kas izmantojamas īpaši pamatotos gadījumos.
 - c) Daudzās dalībvalstīs reģistrācijas procedūrās netiek ņemtas vērā neredzīgu cilvēku un cilvēku ar redzes traucējumiem, kā arī nedzirdīgu cilvēku vajadzības. Šī situācija ir steidzami jāuzlabo.
 - d) ES dalībvalstīs noteiktie reģistrēšanās termiņi ir ļoti atšķirīgi — sākot no 90 dienām un līdz pat trim dienām pirms vēlēšanām. Šādas atšķirības ir grūti pamatot. Vēlētajū reģistrs būtu jāslēdz ne agrāk kā divas nedēļas pirms vēlēšanām.
-

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Rue Belliard/Belliardstraat 99
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË

Par izdevumu atbildīgā nodaļa: Apmeklējumu un publikāciju nodaļa
EESC-2019-26-LV

www.eesc.europa.eu

© Eiropas Savienība, 2019. gads
Pārpublicēšanas gadījumā atsauce uz avotu ir obligāta.

Jebkurai fotoattēlu / ilustrāciju izmantošanai vai reproducēšanai
ir vajadzīga atļauja tieši no autortiesību īpašnieka (-iem).

Print
QE-02-19-153-LV-C
ISBN 978-92-830-4457-4
doi:10.2864/707538

Online
QE-02-19-153-LV-N
ISBN 978-92-830-4448-2
doi:10.2864/611852

LV